

R O M Â N I A
CURTEA CONSTITUȚIONALĂ
CABINETUL PREȘEDINTELUI

SENAT
PREȘEDINTE
Nr.I. 270
Data 21.01.2021

87. 21.01.2021

187/2020

Palatul Parlamentului
Calea 13 Septembrie nr.2, Intrarea B1, Sectorul 5, 050725, București, România
Telefon: (+40-21) 414.21.26; Fax: (+40-21) 414.21.39
Internet: <http://www.ccr.ro> E-mail: pres@ccr.ro

Dosar nr.959A/2020

CURTEA CONSTITUȚIONALĂ
REGISTRATURĂ JURISDICTIONALĂ
NR. 505 / 21 JAN 2021

Doamnei
Anca Dana DRAGU
Președinte al Senatului

Vă comunicăm, alăturat, în copie, Decizia nr.907 din data de 16 decembrie 2020, definitivă și general obligatorie, prin care Curtea Constituțională a admis obiecția de neconstituționalitate și a constatat că dispozițiile art.7 alin.(1) lit.e), introduse prin Articolul unic al Legii pentru modificarea art.7 din Legea educației naționale nr.1/2011 sunt neconstituționale.

Vă asigurăm, doamna Președinte, de deplina noastră considerație.

PREȘEDINTE

Prof. univ. dr. Valer DORNEANU

ROMÂNIA
CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

Dosarul nr.959A/2020

DECIZIA nr.907
din 16 decembrie 2020

**asupra obiecției de neconstituționalitate a dispozițiilor art.7 alin. (1) lit.e),
introduse prin articolul unic al Legii pentru modificarea art.7 din Legea
educației naționale nr.1/2011**

Valer Dorneanu	- președinte
Cristian Deliorga	- judecător
Marian Enache	- judecător
Daniel-Marius Morar	- judecător
Mona-Maria Pivniceru	- judecător
Gheorghe Stan	- judecător
Livia-Doina Stanciu	- judecător
Elena-Simina Tănăsescu	- judecător
Varga Attila	- judecător
Marieta Safta	- prim-magistrat-asistent

1. Pe rol se află soluționarea obiecției de neconstituționalitate referitoare la Legea pentru modificarea art. 7 din Legea educației naționale nr. 1/2011, formulată de Președintele României.

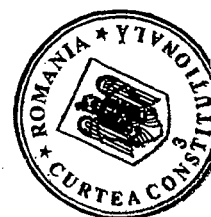
2. Sesizarea a fost întemeiată pe dispozițiile art.146 lit.a) teza întâi din Constituție, ale art.11 alin.(1) lit.A.a) și ale art.15 din Legea nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale, a fost înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.3906 din 10 iulie 2020 și constituie obiectul Dosarului nr.959A/2020.

3. În motivarea obiecției de neconstituționalitate se susține, în esență, că legea criticată - prin care sunt interzise în unitățile, în instituțiile de învățământ și în toate spațiile destinate educației și formării profesionale, inclusiv în unitățile care oferă educație extrașcolară, activitățile în vederea răspândirii teoriei sau opiniei identității de gen, înțeleasă ca teoria sau opinia că genul este un concept diferit de sexul biologic și că cele două nu sunt întotdeauna aceleași, contravine prevederilor constituționale ale art.1 alin.(3), alin.(4) și alin.(5), referitoare la statul de drept, principiul separației puterilor în stat, respectiv la respectarea Constituției și a legilor, ale art.16 alin.(1) referitoare la principiul egalității cetățenilor în fața legii în coroborare cu cele ale art.32 privind asigurarea accesului la învățătură și cu cele ale art.49 privind protecția copiilor și a tinerilor, ale art.20 alin.(2) privind prioritatea reglementărilor internaționale în materia drepturilor fundamentale ale omului, ale art. 29 privind libertatea conștiinței, ale art.30 alin.(1) și alin.(2) referitoare la libertatea de exprimare și la interzicerea cenzurii, ale art.32 alin.(6) referitoare la autonomia universitară, precum și ale art. 61 alin.(1) teza a doua, conform cărora Parlamentul este unica autoritate legiuitoare a țării, pentru motivele expuse, în esență, în continuare.

Sușinerile referitoare la încălcarea art.29 din Constituție privind libertatea conștiinței

4. Se consideră că soluția Parlamentului de a impune prin lege ce activități, teorii sau opinii și cu ce scop se pot constitui acestea în activități educative care să poată fi desfășurate în unitățile de învățământ și, prin urmare, ce discipline se pot studia în mediul școlar sau academic contravine libertății individuale de conștiință, întrucât, prin această formă, dispoziția normativă este de natură să îngreuească libertatea de gândire și a opiniilor. Norma, prin ea însăși, reprezintă o condiționare de natură legală a libertății gândirii și a opiniilor, deoarece aceasta realizează întocmai o interpretare pe cale legislativă a scopului/finalității procesului de gândire. Or, libertatea conștiinței se manifestă potrivit propriului discernământ al individului.

5. Obligativitatea dispozițiilor lit. e) a alin. (1) al art. 7 din Legea nr. 1/2011, așa cum sunt acestea prevăzute de legea criticată, este opozabilă nu numai furnizorilor de educație, ci și destinatarilor actului educațional. Astfel, interzicerea pentru personalul didactic și pentru elevi și studenți, în toate spațiile de învățământ, a activităților care au ca scop distribuirea unor teorii sau opinii privind identitatea de gen, înțeleasă ca teoria sau opinia că genul este un concept diferit de sexul biologic și că cele două nu sunt întotdeauna aceleași, reprezintă *eo ipso* o problemă de natură a genera nerespectarea libertății conștiinței, câtă vreme aceste dispoziții determină obligații în sensul predării/urmării unor cursuri/discipline având ca obiect o anumită teorie/opinie cu un rezultat/scop contrar convingerilor fiecărui individ.

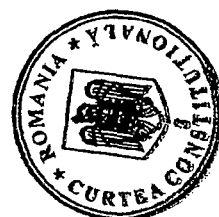
6. Se mai arată că, potrivit art. 29 alin.(1) și (2) din Constituție, individul se bucură de libertatea neîngrădită a gândirii și a opiniilor, libertatea conștiinței fiind garantată. Curtea Constituțională, prin Decizia nr. 669 din 12 noiembrie 2014, a statuat că aceasta „conferă consistență liberei dezvoltări a personalității umane ca valoare supremă garantată de art. 1 alin.(3) din Legea fundamentală.” Potrivit dispozițiilor art. 29 alin. (1) teza finală din Legea fundamentală, „*Nimeni nu poate fi constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă, contrară convingerilor sale*” și, conform prevederilor art. 29 alin. (6) din Constituție, „*Părinții sau tutorii au dreptul de a asigura, potrivit propriilor convingeri, educația copiilor minori a căror răspundere le revine*”. Cu privire la aceste prevederi constituționale, prin aceeași decizie menționată mai sus, instanța constituțională a constatat că „Legea fundamentală garantează părinților dreptul la îngrijirea și educarea copiilor lor și cuprinde dreptul la educarea religioasă. (...) însă acest drept de educare nu aparține exclusiv părinților, statul, căruia i s-a încredințat controlul asupra întregului sistem școlar, asumându-și în mod autonom și concurent o misiune proprie de educare, corelativă cu cea a părinților. Rezultă că, pe de o parte, există o obligație negativă a statului de a nu interveni în formarea sau aderarea la o convingere sau credință religioasă, iar, pe de altă parte, există și obligația pozitivă

potrivit căreia, în măsura în care persoana se manifestă în sensul studierii sau receptării învățăturilor unui anumit cult sau credință religioasă, să creeze cadrul legislativ și instituțional necesar exercitării drepturilor prevăzute de art. 29 și art. 32 din Constituție. Însă, în niciun caz o persoană nu poate fi pusă *ab initio* în situația de a-și apăra sau proteja libertatea conștiinței, pentru că o asemenea abordare ar contraveni obligației negative a statului, care, în virtutea acestei obligații, nu poate impune studierea religiei”. Se apreciază că aceste considerente se pot aplica, *mutatis mutandis*, la orice situație legată de asigurarea libertății de gândire și a opiniilor, indiferent dacă aceasta este sau nu în scop educativ, potrivit propriilor convingeri, atâta vreme cât se manifestă în spirit de toleranță și de respect reciproc.

7. Având în vedere dispozițiile art. 29 alin. (2) din Constituție, potrivit cărora statul garantează libertatea conștiinței, care trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și de respect reciproc, întregul sistem educațional trebuie să fie deschis pentru idei, opinii și valori, statul trebuind să se abțină de la adoptarea unor soluții legislative care pot fi interpretate ca lipsite de respect față de convingerile persoanelor, respectiv ale părinților sau ale tutorilor legali. În acest sens sunt și dispozițiile art.2 alin.(3) din Legea nr. 1/2011, potrivit cărora idealul educațional al școlii românești constă în dezvoltarea liberă, integrală și armonioasă a individualității umane, în formarea personalității autonome și în asumarea unui sistem de valori care sunt necesare pentru împlinirea și dezvoltarea personală, pentru dezvoltarea spiritului antreprenorial, pentru participarea cetățenească activă în societate, pentru incluziune socială și pentru angajare pe piața muncii. De aceea, în organizarea activităților de învățământ, statul trebuie să vegheze la respectarea acestor libertăți, consacrand posibilitatea elevilor/studentilor majori de a participa la studierea anumitor discipline, teorii sau opinii ori de a înțelege sau gândi un anumit concept, respectiv rezultat, potrivit propriei lor convingeri.

8. Se invocă jurisprudența Curții Constituționale referitoare la libertatea de conștiință și, respectiv, libertatea de conștiință religioasă prin care s-a statuat că

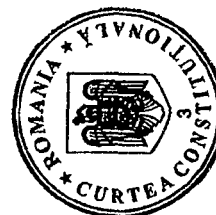

acestei libertăți îi este atribuit imperativul toleranței, în special în relație cu demnitatea umană garantată de art.1 alin. (3) din Legea fundamentală, ce domină ca valoare supremă întregul sistem de valori. Având în vedere acest motiv, instanța constituțională a afirmat că acesta exclude, de principiu, ca activitățile și comportamentele ce izvorăsc dintr-o anumită atitudine sau credințe ori din convingeri filozofice non-religioase să fie supuse sancțiunilor pe care statul le prevede pentru un asemenea comportament indiferent de motivele de credință ale persoanei în cauză (Decizia nr. 669 din 12 noiembrie 2014). Prin urmare, orice constrângere a persoanei în manifestarea unei opinii, teorii, cu atât mai mult o constrângere de natură legală, contravine libertății conștiinței consacrate de Constituție.

Susținerile privind încălcarea prevederilor constituționale ale art.16 alin.(1) referitoare la principiul egalității cetățenilor în fața legii, în coroborare cu cele ale art.32 privind asigurarea accesului la învățătură și cu cele ale art.49 privind protecția copiilor și a tinerilor

9. Se apreciază că prin impunerea unei condiții în sensul arătat, legea supusă controlului Curții Constituționale este de natură să determine excluderea din sfera beneficiarilor dreptului la educație a celor care ar dori studierea teoriei/opinieii identității de gen, circumstanțiată însă, în mod subiectiv, de către legiuitor, în funcție de modul în care aceasta este înțeleasă. Dispozițiile nou- introduse prin legea criticată nu-și găsesc nicio justificare obiectivă și rezonabilă, iar respectarea acestor condiții, impuse sub această formă, este dificilă, aproape imposibil de realizat de către destinatarii săi.

10. Mai mult decât atât, legea criticată condiționează accesul la educație prin impunerea unor constrângeri în manifestarea unei teorii/opinieii expres prevăzută prin lege, atât pentru beneficiari, cât și pentru furnizorii de educație. Or, această limitare a exercițiului unor drepturi personale în considerarea unor drepturi colective și interese publice reprezintă o ingerință în realizarea drepturilor garantate de art.29 și

art.30 din Legea fundamentală și de art.8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, care nu respectă principiul proporționalității între măsurile luate și interesul public ocrotit. Respectarea acestui principiu este o cerință imperativă în cazurile de restrângere a exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți, iar măsura de restrângere trebuie să fie în acord cu situația care a determinat aplicarea ei și, totodată, să înceteze odată cu dispariția cauzei care a determinat-o, sens în care se invocă Decizia Curții Constituționale nr. 657 din 8 noiembrie 2016 și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, prin care aceasta din urmă a statuat că scopul Convenției constă în protejarea unor drepturi concrete și efective, nu teoretice sau iluzorii.

Susținerile privind încălcarea prevederilor art.32 alin.(6) din Constituție referitoare la autonomia universitară

11. Invocându-se principiul autonomiei universitare, jurisprudența Curții Constituționale, documente internaționale din domeniu, precum Declarația de la Bologna, semnată de către miniștrii educației din 29 de state europene, inclusiv România, care are ca scop principal crearea unui Spațiu european al învățământului superior cu luarea în considerare și respectarea autonomiei universitare, și Declarația de la Praga din 2009 a Asociației Universităților Europene, se arată că autonomia universităților presupune, în primul rând, dreptul acestora de a-și organiza singure facultățile, departamentele sau centrele de cercetare, în acord cu standardele de calitate din învățământul superior. Astfel, comunitatea universitară este îndreptățită să își stabilească misiunea proprie, strategia instituției, structura, activitățile, organizarea și funcționarea proprie, cu respectarea legislației în vigoare. În ceea ce privește misiunea asumată, în vederea îndeplinirii obiectivelor ce decurg din aceasta, instituțiile de învățământ superior trebuie să asigure criteriile și standardele de calitate, să gestioneze eficient activitățile de învățământ, de cercetare și transfer cognitiv.

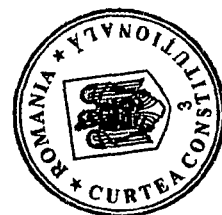

12. Or, potrivit art.131 din Legea nr. 1/2011, pentru îndeplinirea obiectivelor sale, orice instituție de învățământ superior poate cuprinde componente organizatorice, precum facultăți, departamente, institute, centre sau laboratoare, unități de cercetare ș.a., iar, conform alin. (2) al aceluiași articol, unitățile de cercetare pot fi înființate pe perioadă determinată și pe proiecte, care au autonomie și statute proprii. De asemenea, potrivit alineatului următor al art.131, Senatul universitar aprobă regulamentul privind activitatea profesională și calendarul activităților educaționale specifice. În același context, art. 114 al Legii nr. 1/2011 stabilește că orice program de studii autorizat funcționează pe principiul calității necesar pentru satisfacerea încrederii beneficiarilor direcți și indirecti din societate.

13. Față de acestea, se consideră că acțiunea Parlamentului, prin adoptarea legii supuse controlului de constituționalitate, reprezintă o ingerință în activitatea de organizare a studiilor universitare și, deopotrivă, o încălcare a autonomiei universitare. Potrivit legii deduse controlului de constituționalitate, o teorie academică devine interzisă prin lege, deci, pentru a se încadra în limitele legii, instituțiile de învățământ superior sunt împiedicate să abordeze studiul teoriei respective sau să organizeze, de exemplu, unități de cercetare cu acest obiect. Ca urmare, legea criticată împiedică realizarea obiectivelor comunității academice și, în consecință, o îndepărtează de la îndeplinirea misiunii sale asumate public, ceea ce determină nerespectarea autonomiei universitare, ca dimensiune constituțională a dreptului la învățătură prevăzut de art. 32 alin. (6) din Legea fundamentală.

Sustinerile privind încălcarea dispozițiilor art. 30 alin. (1) și alin. (2) din Constituție referitoare la libertatea de exprimare și la interzicerea cenzurii

14. Se apreciază că adoptarea de către legiuitor a legii în forma dedusă analizei instanței constituționale echivalează cu instituirea unei cenzuri a opiniilor/teoriilor în cercetarea teoretică pe tema identității de gen. Acest lucru reprezintă, de fapt, impunerea unui anumit rezultat, a unei cunoașteri deformate în ceea ce privește materia identității de gen. Or, potrivit art. 30 alin. (2) din Constituție, cenzura de

orice fel este interzisă. Mai mult decât atât, norma criticată, prin modul în care va fi aplicată, va avea ca rezultat interzicerea prin lege a unei teorii academice și echivalează cu prestabilirea rezultatului cercetării științifice în materia respectivă, cu scopul ca acesta să se încadreze în limitele legale stabilite. De aceea, această normă este contrară și art. 123 alin. (5) din Legea nr. 1/2011, care prevede că în instituțiile de învățământ superior este asigurată libertatea cercetării, inclusiv în ceea ce privește valorificarea rezultatelor acesteia. Norma, așa cum este stabilită prin legea dedusă atenției Curții Constituționale, este de natură să impună o educație dogmatică în interiorul spectrului preuniversitar și universitar, ceea ce duce și la încălcarea principiului respectării dreptului la opinie al elevului/studentului ca beneficiar direct al sistemului de învățământ, astfel cum a fost acesta stabilit de Legea nr. 1/2011. Toate aceste aspecte sunt de natură să contravină, de asemenea, și cerințelor de calitate a legii.

15. Potrivit art. 10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, exercitarea libertății de opinie și a libertății de a primi sau de a comunica informații ori idei, în calitate de componente ale libertății de exprimare, ce comportă îndatoriri și responsabilități, poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora.

16. Or, atât legiuitorul constituant, prin conținutul art. 30 alin. (6) și (7) din Legea fundamentală, instanța constituțională, cât și convențiile internaționale în materie au stabilit expres limitele libertății de exprimare. Drept urmare, într-o societate democratică instituirea oricăror alte limitări prin lege nu poate fi admisă.

Sușținerile privind încălcarea dispozițiilor art. 1 alin. (4) referitoare la respectarea principiului separației puterilor în stat și a dispozițiilor art.61 alin. (1) teza a doua din Constituție, conform cărora Parlamentul este unica autoritate legiuitoare a țării

17. Referitor la învățământul preuniversitar, potrivit art. 64 și art. 65 din Legea nr. 1/2011, disciplinele și domeniile de studiu sunt cuprinse în planurile cadru de învățământ care, alături de programele școlare din învățământul preuniversitar, constituie curriculumul național, care este aprobat de Ministerul Educației și Cercetării, în conformitate cu dispozițiile art. 94 alin. (2) lit. e) din legea mai sus menționată. În ceea ce privește învățământul universitar, Legea nr.1/2011 stabilește la art.138 că organizarea programelor de studii este de competența instituțiilor de învățământ superior, cu respectarea legislației în vigoare, iar nomenclatorul domeniilor și al programelor de studii universitare, domeniile și programele de studii universitare acreditate sau autorizate să funcționeze provizoriu, locațiile geografice de desfășurare, numărul de credite de studii transferabile pentru fiecare program de studii universitare, formă de învățământ sau limbă de predare, precum și numărul maxim de studenți care pot fi școlarizați, propus de către agențiile de evaluare a calității care au evaluat fiecare program, se stabilesc anual prin hotărâre a Guvernului, promovată de către Ministerul Educației și Cercetării, înaintea datei de 31 martie a anului respectiv.

18. Având în vedere dispozițiile legale menționate, rezultă că stabilirea disciplinelor, domeniilor de studii, atât la nivel preuniversitar, cât și universitar, se circumscrie politicii naționale în domeniul învățământului preuniversitar, respectiv cadrului național al calificărilor, aceste atribuții aparținând exclusiv executivului, iar orice modificare a curriculumului se poate face numai în condițiile stabilite potrivit legii. Or, în cazul de față, Parlamentul impune prin lege ce activități, care propagă anumite teorii sau opinii într-un anumit scop, se pot constitui în activități educative care să fie interzise în unitățile de învățământ și, în consecință, ce discipline se pot

studia în mediul școlar sau academic. Această reglementare constituie, în fapt, o modificare a curriculumului preuniversitar și universitar, care însă nu poate fi impusă și/sau realizată printr-o lege inițiată și adoptată de Parlament, ci reprezintă exercitarea unei competențe legale a executivului în materia politicii de învățământ, ce se poate realiza doar printr-un act care emană de la nivelul executivului, respectiv prin ordin al ministrului educației și cercetării sau prin hotărâre a Guvernului, după caz.

19. Parlamentul, acționând în acest fel și arogându-și competența de inițiere și adoptare a demersului legislativ, în condițiile, domeniul și cu finalitatea menționate, a acționat *ultra vires*, intrând în aria de competență a autorității executive, singura cu atribuții în domeniul sus-menționat, ceea ce contravine dispozițiilor constituționale ale art. 1 alin. (4) referitoare la respectarea principiului separației puterilor în stat și ale art. 61 alin. (1) teza a doua din Constituție, conform cărora Parlamentul este unica autoritate legiuitoare a țării.

Susținerile privind încălcarea dispozițiilor art. 1 alin. (3) și alin. (5) din Constituție referitoare la statul de drept și la respectarea Constituției și a legilor, precum și ale art. 20 alin. (2) privind prioritatea reglementărilor internaționale în materia drepturilor fundamentale ale omului

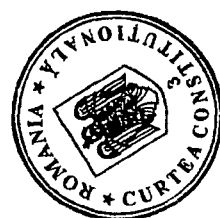
20. Potrivit expunerii de motive, „odată cu apariția ideologiei de gen, fenomenul prozelitismului, atât pe baza criteriului de sex cât și a celui de gen, a devenit un pericol real în sistemul de învățământ” și, „în consecință, propunerea legislativă completează enumerarea interdicțiilor cu interdicțiile prozelitismului pe baza criteriului de sex și a prozelitismului pe baza criteriului de gen.” Camera decizională a adoptat, cu modificări, legea criticată, în forma în care aceasta a fost transmisă la promulgare. Or, soluția legislativă adoptată pe calea amendamentelor introduse la Senat și care au devenit lege nu cuprinde o justificare reală socială și juridică, ci - din contră - aceasta a determinat o reglementare contradictorie, incoerentă și neinteligibilă, care alterează înțelegerea și aplicarea legii. În condițiile

în care legislația în vigoare include dispoziții clare, suficiente și în concordanță cu obligațiile asumate de România ca parte semnatară a unor tratate internaționale, referitoare la domeniul materiei „identității de gen”, legea criticată indică cu atât mai mult expresia unei pure voințe politice care, în lipsa vreunui studiu de impact, a oricărei fundamentări de ordin economic, juridic și social, rămâne în sfera subiectivității. Motivarea noii soluții legislative este, de fapt, contrară unor norme în vigoare, ce au surprins o nevoie socială ce s-a bucurat deja de consacrare legislativă, nefiind legată de o nevoie socială nouă sau de perspectivă. Această tehnică de fundamentare a soluției legislative preconizate echivalează, în esență, cu lipsa motivării, contrar art. 7 din Legea nr. 24/2000. Se invocă în acest sens jurisprudența instanței constituționale referitoare la problematica lipsei de fundamentare temeinică a actelor normative (Decizia nr. 139 din 13 martie 2019).

21. În concluzie, ținând cont atât de motivele precizate, cât și de jurisprudența constituțională în materie, obligatorie potrivit art. 147 alin. (4) din Constituție, se susține că legea criticată eludează valorile statului de drept, încălcând art. 1 alin.(3) din Constituție. Totodată, legea criticată conține dispoziții ce afectează calitatea și predictibilitatea sa, cu consecința încălcării prevederilor art. 1 alin. (5) din Constituție. Prin adoptarea acestei soluții legislative, legiuitorul orientează rezultatul studiului/cercetării respective într-un anumit sens și îi stabilește condițiile pentru a se încadra în limitele prevăzute de lege. Or, această reglementare impusă prin legea criticată echivalează cu o interpretare legislativă a unei teorii științifice, ceea ce nu poate face obiectul unei legiferări și contravine respectării rigorilor actului normativ, neputându-se identifica cu precizie rațiunea acestuia sau conduita destinatarilor acestor norme. În aceste condiții, legea dedusă controlului de constituționalitate aduce atingere principiului previzibilității și clarității normelor, așa cum acesta își găsește expresia în prevederile art. 1 alin. (5) din Constituție.

22. În conformitate cu art. 6 alin. (1) din Legea nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative, o soluție legislativă

trebuie să țină cont de cerințele corelării cu ansamblul reglementărilor interne și ale armonizării legislației naționale cu legislația comunitară și cu tratatele internaționale la care România este parte, precum și cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Or, în ciuda acestor dispoziții, legea criticată, prin norma introdusă la lit. e), vine în contradicție cu dispozițiile art. 2 alin. (3) din Legea nr. 1/2011, prin care este detaliat conceptul idealului educațional al școlii românești, și intră în dezacord și cu unele dispoziții ale art. 3 și ale art. 118 alin. (1) din același act normativ, care prevăd principiile ce guvernează învățământul preuniversitar și superior, precum și cu cele ale art. 118 alin. (2) din legea amintită, potrivit căruia în învățământul superior nu sunt admise discriminări pe criterii de vârstă, etnie, sex, origine socială, orientare politică sau religioasă, orientare sexuală sau alte tipuri de discriminare, cu excepția măsurilor afirmative prevăzute de lege.

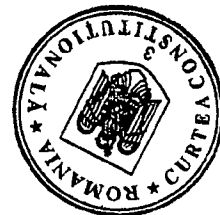
23. Astfel, analizând efectul aplicării normei, în forma stabilită la lit. e) de către legea supusă controlului de constituționalitate, acesta constă în interzicerea implicită prin lege a unor teorii la nivel preuniversitar și superior, ceea ce contravine, în mod special, dar nelimitându-se la acestea, și principiului libertății de gândire și al independenței față de ideologii, dogme religioase și doctrine politice și principiului libertății academice, astfel cum sunt prevăzute acestea de art. 3 lit. n), respectiv art. 3 lit. l) din Legea nr. 1/2011. Potrivit dispozițiilor legii cadru a învățământului, libertatea academică este garantată prin lege. Aceasta presupune exprimarea liberă a opiniilor academice, nesuportând îngrădiri de natură ideologică, politică sau religioasă. Totodată, libertatea academică presupune obiectivitate în cunoaștere și formare științifică adecvată, universitățile având libertatea de a impune anumite standarde științifice și etice. De asemenea, personalul didactic, didactic auxiliar și de cercetare se bucură de libertatea academică, iar membrilor comunității universitare le este garantată libertatea academică, în baza căreia ei pot exprima liber opinii academice în spațiul universitar și au libertatea de predare, de cercetare și de

creație, în conformitate cu criteriile de calitate academică, potrivit prevederilor art. 304 alin. (3) din Legea nr. 1/2011.

24. Prin urmare, se apreciază că prin modificările și completările aduse Legii nr.1/2011 de către legea supusă controlului de constituționalitate asupra prevederilor art.7 alin.(1), prin introducerea lit.e), se creează un cadru legislativ confuz, cu reglementări și condiționări diferite pentru aceeași ipoteză normativă - materia identității de gen, ceea ce afectează claritatea și predictibilitatea legii, aspect contrar cerințelor de calitate ale legii, instituite prin art.1 alin. (5) din Constituție, raportat la Legea nr.24/2000, așa cum rezultă din interpretarea dată de instanța constituțională,

25. De asemenea, se consideră că legea contravine și *Strategiei naționale privind promovarea egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați și prevenirea și combaterea violenței domestice pentru perioada 2018-2021*, adoptată prin Hotărârea Guvernului nr. 365/2018, care prevede, în anexa nr. 1, la capitolul VII intitulat „*Direcții de acțiune*”, pct. 1 – „*Educația*”, integrarea perspectivei de gen în manualele școlare, ca direcție de acțiune în creșterea gradului de conștientizare a copiilor și tinerilor cu privire la prevederile legale din domeniul egalității de șanse între femei și bărbați. Analizând și prevederile art. 4 lit. d²) și lit.d³) din Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, se apreciază că legiuitorul a prevăzut o soluție legislativă în sensul delimitării prin definiție, de natură legală, a acestor două noțiuni: cea de „sex” și cea de „gen”. Ca urmare, legea determină consecințe juridice care nu se corelează cu cele ale altor dispoziții prevăzute de actele normative antereferite, ceea ce echivalează cu promovarea unor soluții normative ce se exclud reciproc. Stabilirea unor soluții juridice diferite pentru aceeași situație normativă reprezintă o contradicție de concepție a legiuitorului, care nu poate fi acceptată. Însă contradicțiile cu alte acte normative, apte să creeze incertitudine sub aspectul dispozițiilor reglementate, generează o lipsă de coerență, claritate și previzibilitate a normei legale, care este de natură să înfrângă principiul securității juridice, sub

aspectul componentei sale referitoare la claritatea și previzibilitatea legii, ceea ce încalcă art. 1 alin. (5) din Constituție.

26. Se mai susține că legea criticată intră în contradicție și cu prevederile art.6 - *Politici sensibile la dimensiunea de gen* din Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, adoptată la Istanbul la 11 mai 2011, ratificată de România prin Legea nr. 30/2016, care stabilesc că părțile se vor angaja să includă o perspectivă de gen în implementarea și evaluarea impactului dispozițiilor acestei Convenții și pentru a promova și implementa în mod efectiv politicile de egalitate între femei și bărbați și emancipare a femeilor. Totodată, potrivit art. 14 - *Educație* din aceeași Convenție, părțile vor face, acolo unde este cazul, demersurile necesare pentru a include material didactic pe probleme, cum ar fi egalitatea între femei și bărbați, rolurile de gen nestereotipe, respectul reciproc, rezolvarea nonviolentă a conflictelor în relațiile interpersonale, violența de gen împotriva femeilor și dreptul la integritate personală, adaptate capacității în evoluție a elevilor, în curriculumul formal și la toate nivelurile de educație. Având în vedere aceste contradicții și ținând cont de dispozițiile art. 13 din Legea nr. 24/2000, actul normativ nu respectă cerințele legale privind integrarea sa în ansamblul legislației și corelarea cu tratatele internaționale la care România este parte. În același timp, față de dispozițiile art.20 alin.(2) din Constituție, legea criticată conține dispoziții neconcordante cu reglementările art.6 și art.14 din Convenția de la Istanbul, prevederi ce trebuie însă aplicate cu prioritate. De aceea, legea criticată contravine și soluției instituite de legiuitorul constituant la art.20 alin.(2) din Legea fundamentală. Cu privire la existența unor soluții legislative contradictorii, Curtea Constituțională a reținut, prin Decizia nr.1 din 10 ianuarie 2014, că se încalcă principiul securității juridice, ca urmare a lipsei de claritate și previzibilitate a normei, principiu ce constituie o dimensiune fundamentală a statului de drept, astfel cum este consacrat în mod expres prin dispozițiile art. 1 alin. (3), cu raportare la dispozițiile art.1 alin.(5) din Constituție.

În considerarea argumentelor expuse, se solicită Curții Constituționale să admită sesizarea și să constate neconstituționalitatea legii criticate.

27. În conformitate cu dispozițiile art.16 alin.(3) și ale art.17 din Legea nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale, sesizarea a fost comunicată președinților celor două Camere ale Parlamentului și Guvernului, pentru a comunica punctele lor de vedere.

28. **Președintele Senatului** a transmis punctul său de vedere cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5524 din 22 septembrie 2020. Cu privire la obiecția de neconstituționalitate referitoare la încălcarea principiului autonomiei universitare, se arată că au importanță cel puțin două aspecte: identificarea tipurilor de „activitate” prin care s-ar intenționa răspândirea teoriei sau opiniei identității de gen și care ar fi calitatea persoanelor care ar contribui la răspândirea teoriei sau opiniei respective; stabilirea caracterului activităților care aveau ca rezultat răspândirea unei astfel de teorii sau opinii. Se arată, în acest sens, că teoria referitoare la identitatea de gen are caracter științific, interesând, din acest punct de vedere, mai multe științe sociale: psihologia, sociologia și chiar antropologia. Nu același lucru se poate afirma despre noțiunea de „opinie de gen”, la care se referă legiuitorul în același text normativ și a cărei răspândire poate fi restrânsă, fără a se afecta autonomia universitară. Se apreciază că problema de care depinde soluția instanței de contencios constituțional vizează interdicția reglementată de normele criticate, respectiv cercetarea de tip universitar și explicarea științifică a caracteristicilor teoriei de gen sau activitățile care prin natura lor nu au vocația de a pune în discuție studiul academic al unor concepte, manifestări, comportamente și opțiuni legate de identificarea biologică a sexului unei persoane, ci doar de a împiedica răspândirea unor manifestări sociale ale unui comportament sexual deviant. În opinia președintelui Senatului, critica de neconstituționalitate denotă o înțelegere greșită

chiar a termenului de autonomie în general și de autonomie universitară, în special. Ideea de autonomie a unui subiect ori entități, în raport cu un alt subiect sau entitate exterioară/ un organism central, responsabil pentru modul de desfășurare în societate a ansamblului relațiilor sociale, exclude caracterul absolut al autonomiei. Principial, autonomia unei entități se acordă sau este recunoscută de o entitate exterioară superioară în grad celei care urmează să profite de acest statut și care îi permite să se organizeze și să funcționeze în mod liber. Autonomia nu se asumă. Entitatea centrală care recunoaște altei entități (altfel subordonate acesteia) un anumit grad sau statut de autonomie poate restrânge sau extinde autonomia respectivă.

29. Se arată că activitatea de învățământ este considerată o atribuție accesorie a statului, pe care acesta o recunoaște și o atribuie unei unități specializate, care nu are însă dreptul să se sustragă intereselor pe care le apără statul. Entitatea care desfășoară activitate educațională și de învățământ și beneficiază de autonomie în modul său de organizare și funcționare nu se sustrage controlului statului. Chiar Legea nr.1/2011 prevede în art.123 alin.(2) că autonomia universitară dă dreptul comunității universitare să își stabilească misiunea proprie, strategia instituțională, structura, activitățile, organizarea și funcționarea proprie, gestionarea resurselor materiale și umane, dar cu respectarea strictă a legislației în vigoare; or, legislația este stabilită de stat prin componenta sa de specialitate: Parlamentul. Rezultă, prin urmare, dreptul Parlamentului, ca entitate statală de reglementare a relațiilor sociale de interes general, să stabilească și norme restrictive în activitatea de învățământ, în vederea apărării unor valori dezirabile în raport cu cerințele de dezvoltare și educare a tinerilor. În lumina acestor considerente, obiecția de neconstituționalitate formulată de Președintele României este lipsită de temei.

30. Cu privire la încălcarea libertății conștiinței garantate de art.29 din Constituție se arată că raportarea textului constituțional la libertatea gândirii, precum și la dreptul persoanei de a-și exprima liber opiniile pe marginea oricăror subiecte

de reflecție filozofică, socială, morală etc. nu înseamnă că libertatea de a avea anumite convingeri și, mai ales, de a atrage cât mai mulți aderenți, partizani și susținători ai acesteia nu ar putea fi îngădită de statul român, dacă aceasta ar aduce atingere valorilor sociale ocrotite de stat. În situațiile în care libertatea de conștiință, indiferent care ar fi formele acesteia, s-ar exprima în acte, măsuri, decizii ori activități care aduc atingere valorilor ocrotite de stat ori dacă acestea ar fi periclitate, intervenția legitimă a statului este pe deplin justificată. Se apreciază că este forțată raportarea interdicției reglementate de legiuitor în legea criticată la conținutul art.29 din Constituție. Mai degrabă, textul legal criticat are legătură cu concepția normativă a Adunării Constituante care stă la baza libertății constituționale de exprimare, consacrată în art.30 alin.(7) din Constituție: apărarea de către stat a moralei publice și a bunelor moravuri. În fond, activitățile ce își propun răspândirea problematicii *identității de gen*, precum și actele și manifestările sociale conexe acesteia și, mai ales, atragerea de aderenți, chiar și indirect, reprezintă aspecte ale vieții private și nu teme de studiu universitar. Pentru a fi eficiente, discuțiile, cercetările, seminarele ori conferințele pe teme ale *identității de gen* trebuie să se desfășoare într-un cadru științific, cu participarea specialiștilor și nu a unui public aflat el însuși în curs de educare și formare profesională, îndeosebi a elevilor. Altfel, ele se situează în sfera abordărilor profane, fără posibilitatea unor analize științifice, ale căror concluzii să poată fi valorificate de decidenții politici.

31. Se mai arată că există o contradicție între critica de neconstituționalitate formulată de Președintele României și sensul normativ al interdicției promovate de Parlament. Astfel, Președintele României critică textul art.7 alin.(1) lit.e) din Legea nr.1/2011, astfel cum a fost modificat în legea dedusă controlului de constituționalitate, în sensul că acesta ar fi contrar libertății de conștiință, pe motiv că ar fi vorba de impunerea unui stereotip/clișeu referitor la cercetarea (științifică, de vreme ce se desfășoară într-un cadru educațional și universitar) a unor teorii, pe

când norma legală adoptată de Parlament se referă exclusiv la „activitățile în vederea răspândirii teoriei identității de gen”. Rezultă că ceea ce a urmărit Parlamentul prin modificarea alin. (1) al art.7 din Legea nr. 1/2011 este interzicerea activității de răspândire (de prozelitism) a unor manifestări, opțiuni personale legate de alegerea sexului, și nu analiza ori cercetările științifice și dezbaterile teoretice pe această temă.

32. În privința criticii că actul normativ ar conține dispoziții contradictorii, neclare, imprecis formulate, ceea ce ar atrage alterarea înțelegerii și aplicării legii, și că ar fi lipsit de o fundamentare temeinică, se consideră că aprecierea clarității dispozițiilor legale este o chestiune de subiectivitate, fiecare interpret al legii având percepția sa asupra semanticii cuvintelor folosite de legiuitor.

33. **Guvernul** a transmis punctul său de vedere cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5515 din 22 septembrie 2020, prin care se apreciază că sesizarea de neconstituționalitate este întemeiată.

34. Cu titlu prealabil, se arată că, potrivit art.30 alin.(1) din Constituție, libertatea de exprimare a opiniilor este inviolabilă, iar conform art.32 alin.(6) din Legea fundamentală, autonomia universitară este garantată. Dată fiind formularea generică utilizată, se poate ajunge, în procesul de interpretare și aplicare, la interzicerea/limitarea, *tale quale*, în spațiul educațional, a unor discuții/dezbateri având ca obiect problematica sensibilă a transgenderismului, putând intra sub incidența normei prohibitive chiar și referirile minimale ori tangențiale la acest subiect. Neîndoielnic, dezideratul protecției copiilor și tinerilor, în plan ideologic, este unul legitim, însă nu poate fi extins până în punctul în care să se afecteze, până la anihilare, drepturi și libertăți care sunt inerente într-un stat de drept, democratic. Trebuie avute în vedere, în acest context, și noile coordonate din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în problematica transsexualității. Astfel, dreptul persoanei fizice la autodeterminare a căpătat noi valențe, contururile fiind trasate prin Hotărârea din 6 aprilie 2017 în Cauza *A.P., Garçon și Nicot împotriva Franței*.

Curtea a statuat că respingerea cererii celui de-al doilea și a celui de-al treilea reclamant, de modificare a stării lor civile, pe motiv că aceștia nu au stabilit caracterul ireversibil al transformării înfățișării lor, adică nu au demonstrat că suferiseră o operație de sterilizare sau un tratament medical care implica o probabilitate foarte mare de sterilitate, constituie o încălcare de către statul pârât a obligației sale pozitive de a garanta dreptul acestora la respectarea vieții lor private, fiind violat, așadar, art.8 din Convenția europeană a drepturilor omului (par. 135). Or, este cunoscut faptul că, în sistemul român de drept, de la momentul ratificării sale prin Legea nr.30/1994, Convenția europeană a drepturilor omului s-a integrat „blocului de constituționalitate”, devenind parte din dreptul intern, așa cum a statuat în mod constant și Curtea Constituțională: „(...) raportarea la oricare dintre textele sale este impusă aceluiași regim cu cel aplicabil raportărilor la dispozițiile din Legeafundamentală”. Forța juridică a Convenției (ca de altfel a oricărui tratat internațional privind drepturile omului) este dată de dispozițiile art.20 din Constituție, care statuează, în materia drepturilor fundamentale ale omului, preeminența reglementărilor internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile. Raportat la aceste elemente, este indubitabil faptul că soluțiile novatoare din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului trebuie să facă obiectul unor dezbateri academice, inclusiv în spațiul educațional, care nu ar putea și nu ar trebui să fie calificate drept instrumente de propagandă a teoriei identității de gen, ci demersuri exclusiv științifice.

35. Referitor la sesizarea de neconstituționalitate formulată, se apreciază că este întemeiată critica referitoare la încălcarea art.29 privind libertatea conștiinței din Legea fundamentală, având în vedere și considerentele din Decizia Curții Constituționale nr.669 din 12 noiembrie 2014 (invocată în cuprinsul sesizării), prin care Curtea a statuat următoarele: „(...) pe de o parte, există o obligație negativă a statului de a nu interveni în formarea sau aderarea la o convingere sau credință religioasă, iar, pe de altă parte, există și obligația pozitivă potrivit căreia, în măsura

în care persoana se manifestă în sensul studierii sau receptării învățăturilor unui anumit cult sau credință religioasă, să creeze cadrul legislativ și instituțional necesar exercitării drepturilor prevăzute de art.29 și art. 32 din Constituție, însă, în niciun caz o persoană nu poate fi pusă *ab initio* în situația de a-și apăra sau proteja libertatea conștiinței, pentru că o asemenea abordare ar contraveni obligației negative a statului, care, în virtutea acestei obligații, nu poate impune studierea religiei”. Deși aceste considerente au în vedere ipoteza asigurării educației religioase, *mutatis mutandis*, ele pot fi extrapolate în orice situație legată de asigurarea libertății de gândire și a opiniilor.

36. Cât privește încălcarea art.16 alin.(1), a art.32 și a art.49 din Constituție, se apreciază că raportat la argumentele invocate în cuprinsul instrumentului de prezentare și motivare, normele juridice adoptate sunt în legătură cu realizarea dreptului la învățătură în cadrul unităților de învățământ, după cum în mod pertinent se subliniază în sesizare, fiind create premisele aplicării arbitrare, condiționat de modul subiectiv în care destinatarii normei pricep o anumită teorie/opinie. Mai mult, limitarea exercițiului dreptului fundamental la învățătură și al dreptului copiilor și tinerilor la un regim special de protecție și asistență nu satisface nici testul proporționalității, potrivit exigențelor degajate din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, nefiind asigurat justul echilibru între măsurile luate și interesul public ocrotit.

37. Având în vedere dimensiunea principiului fundamental al autonomiei universitare, astfel cum aceasta este trasată în jurisprudența Curții Constituționale, se apreciază că este întemeiată critica în sensul că soluțiile normative adoptate „reprezintă o ingerință în activitatea de organizare a studiilor universitare și, deopotrivă, o încălcare a autonomiei universitare”.

38. Sunt întemeiate și susținerile privind încălcarea art.30 alin.(1) și alin.(2) din Constituție referitoare la libertatea de exprimare și la interzicerea cenzurii în condițiile în care, în configurarea normativă adoptată de Parlament, dispoziția legală

analizată creează premisele interzicerii prin lege a unei teorii științifice/academice, echivalând astfel cu instituirea unei cenzuri a opiniilor în domeniul cercetării teoretice dedicate problematicii transgenderismului. După cum s-a susținut în mod constant în doctrină, protecția libertăților este un scop major, cu atât mai important cu cât amenințările sunt uneori mai puțin vizibile, dar la fel de periculoase. Redactorii Convenției europene a drepturilor omului s-au arătat deosebit de vigilenți în ceea ce privește libertățile esențiale, precum libertatea de exprimare, libertatea de gândire, de conștiință și de religie. Fundamentul esențial al unei societăți democratice, una dintre condițiile progresului, libertatea de exprimare, garantată de art. 10 din Convenția europeană, presupune din partea statelor nu numai o obligație generală, negativă, de a se abține de la orice îngrădiri, dar și o obligație pozitivă de a asigura caracterul pluralist al informației, transmiterea liberă prin mijloace tehnice sau orice alte forme de expresie.

39. Referitor la încălcarea art.1 alin.(4) și a art.61 alin.(1) teza a doua din Constituție, se apreciază că, așa cum în mod judicios se punctează în cuprinsul sesizării, reglementarea constituie, în realitate, o modificare a curriculumului preuniversitar și universitar, care nu poate fi însă impusă și/sau realizată prin lege, ci reprezintă „exercitarea unei competențe legale a executivului în materia politicii de învățământ”. Procedând de o asemenea manieră, Parlamentul a nesocotit principiul separației puterilor în stat, consacrat de art. 1 alin.(4) din Legea fundamentală, prin depășirea prerogativelor constituționale consfințite de art.61 alin.(1).

40. Cu privire la încălcarea art.1 alin.(3) și alin.(5), precum și a art.20 alin.(2) din Constituție, se arată că, din analiza expunerii de motive, se poate constata faptul că nu este indicată o justificare reală, socială și juridică, adoptarea soluției normative analizate generând o reglementare contradictorie și incoerentă. Critica este întemeiată, în sensul că tehnica de fundamentare a soluției legislative echivalează, în esență, cu lipsa motivării, fiind nesocotite exigențele degajate din jurisprudența

Curții Constituționale în materia motivării actelor normative. Totodată, prin maniera de redactare, se creează un cadru legislativ confuz, generând riscul apariției unor vicii de neconstituționalitate în raport cu dispozițiile art.1 alin.(5) privind obligativitatea respectării Constituției, a supremației sale și a legii, în componenta sa privind claritatea și previzibilitatea.

41. **Președintele Camerei Deputaților** nu a comunicat punctul său de vedere.

42. La dosar au fost depuse memoriile *Amicus curiae* în favoarea sesizării de neconstituționalitate de către: „experte și experți juriști care sunt membri sau foști membri ai rețelei europene în domeniul egalității de gen non-discriminării EELN”, sub semnătura doamnei Iustina Ionescu, membră (cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5554 din 23 septembrie 2020); „cadre didactice din mediul universitar și cercetători cu experiență consistentă în domeniul studiilor de gen și cu expertiză în sfera științelor sociale și juridice (...) institute de cercetare, asociații profesionale universitare” (transmis sub semnătura domnului Remus Pricopie, rector al Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative, cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5622 din 25 septembrie 2020); Asociația ACCEPT (sub semnătura doamnei Teodora Ion – Rotaru, directoare executivă, cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5623 din 25 septembrie 2020); ILGA - Europe, Transgender Europe, Central ARIE, Federația Internațională pentru Drepturile Omului, Centrul pentru Drepturile Reproductive, Asociația ACCEPT (sub semnătura doamnei Evelyne Paradis, directoare executivă ILGA-Europe, cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5636 din 25 septembrie 2020); doamna Ionela Băluță, profesor univ. dr. habil. la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București (cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5652 din 28 septembrie 2020); ELSA București (sub semnătura domnului Vlad-Gabriel Obreja, președinte, cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5655 din 28 septembrie 2020); Asociația ACCEPT, „cu sprijinul Coaliției pentru Egalitate de Gen (...) susținut de 28 de organizații neguvernamentale (sub semnătura

doamnei Teodora Roseti, directoare executivă, Asociația ACCEPT, cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5686 din 29 septembrie 2020); Scrisoarea raportorilor speciali ONU (transmisă sub semnătura doamnei Teodora Ion – Rotaru, coordonatoare programe ACCEPT, cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.7154 din 11 noiembrie 2020).

43. La dosar au fost depuse, de asemenea, memoriile *Amicus curiae* în sensul respingerii sesizării de neconstituționalitate de către: Alianța Familiilor din România și Asociația Pro-Vita pentru Născuți și Nenăscuți – Filiala din București (transmis de SCPA Macovei & Asociații cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5621 din 25 septembrie 2020); Asociația Medicilor Catolici din București (sub semnătura doamnei Maria Duncă-Moisin, președinte AMCB, și a doamnei Andreea Popescu „fost jurist CEDO”, cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5685 din 29 septembrie 2020); Alianța Părinților (sub semnătura domnului Cristian Filip, președinte, cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.5740 din 30 septembrie 2020); Asociația Femina Europa (sub semnătura doamnei Anne Girault, președinte, cu Adresa înregistrată la Curtea Constituțională cu nr.6549 din 26 octombrie 2020).

44. La termenul de judecată din data de 30 septembrie 2020, Curtea a amânat pronunțarea pentru data de 28 octombrie 2020, iar apoi pentru 18 noiembrie 2020, 9 decembrie 2020 și, respectiv, 16 decembrie 2020, când a pronunțat prezenta decizie.

CURTEA,

examinând sesizarea de neconstituționalitate, punctele de vedere ale președintelui Senatului și Guvernului, raportul întocmit de judecătorul-raportor, dispozițiile criticate, raportate la prevederile Constituției, precum și Legea nr.47/1992, reține următoarele:

45. Curtea Constituțională a fost legal sesizată și este competentă, potrivit dispozițiilor art.146 lit.a) din Constituție, precum și ale art.1, art.10, art.15 și art.18 din Legea nr.47/1992, să soluționeze sesizarea de neconstituționalitate.

46. Astfel, sesizarea a fost formulată de Președintele României, titular al dreptului de sesizare a Curții Constituționale cu obiecții de neconstituționalitate, în conformitate cu prevederile art.146 lit.a) teza întâi din Constituție. Obiectul sesizării se încadrează în competența Curții, stabilită de textele mai sus menționate, acesta vizând dispoziții ale Legii pentru modificarea art. 7 din Legea educației naționale nr.1/2011, adoptată de Parlament, dar nepromulgată. În ceea ce privește termenul de sesizare, se constată că, potrivit fișei legislative, legea criticată a fost adoptată în data de 16 iunie 2020 de Senat, în calitate de Cameră decizională. În 17 iunie 2020 a fost depusă la secretarul general al Senatului, pentru exercitarea dreptului de sesizare a Curții Constituționale, iar în data de 22 iunie 2020 a fost trimisă la promulgare. Sesizarea de neconstituționalitate a fost înregistrată la Curtea Constituțională în data de 10 iulie 2020, așadar, în cadrul termenului stabilit de art.77 alin.(1) din Constituție. Rezultă, așadar, că sesizarea este admisibilă sub toate cele trei aspecte ce privesc legalitatea sesizării analizate.

47. Examinând criticile de neconstituționalitate formulate, prin care se susține, în esență, că este **neconstituțională soluția legislativă prin care sunt interzise** în unitățile, în instituțiile de învățământ și în toate spațiile destinate educației și formării profesionale, inclusiv în unitățile care oferă educație extrașcolară, **activitățile în vederea răspândirii teoriei sau opiniei identității de gen, înțeleasă ca teoria sau opinia că genul este un concept diferit de sexul biologic și că cele două nu sunt întotdeauna aceleași**, Curtea observă că aceste critici se referă exclusiv la soluția legislativă consacrată de dispozițiile art. 7 alin.(1) lit.e), introduse prin articolul unic al Legii pentru modificarea art. 7 din Legea educației naționale nr.1/2011, având următorul cuprins:

„Articol unic. - La articolul 7 din Legea educației naționale nr.1/2011, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.18 din 10 ianuarie 2011, cu modificările și completările ulterioare, alineatul (1) se modifică și va avea următorul cuprins:

«Art.7.- (1) În unitățile, în instituțiile de învățământ și în toate spațiile destinate educației și formării profesionale, inclusiv în unitățile care oferă educație extrașcolară, sunt interzise:

(...) e) activitățile în vederea răspândirii teoriei sau opiniei identității de gen, înțeleasă ca teoria sau opinia că genul este un concept diferit de sexul biologic și că cele două nu sunt întotdeauna aceleași.»

48. Astfel fiind, Curtea reține **ca obiect al sesizării de neconstituționalitate** dispozițiile art.7 alin.(1) lit.e), introduse prin articolul unic al Legii pentru modificarea art.7 din Legea educației naționale nr.1/2011.

49. **Prevederile constituționale invocate** în motivarea sesizării sunt cuprinse în art.1 alin. (3), alin.(4) și alin.(5), referitoare la statul de drept, principiul separației puterilor în stat, respectiv la respectarea Constituției și a legilor, ale art. 16 alin. (1) referitoare la principiul egalității cetățenilor în fața legii în coroborare cu cele ale art. 32 privind asigurarea accesului la învățatură și cu cele ale art.49 privind protecția copiilor și tinerilor, ale art.20 alin.(2) privind prioritatea reglementărilor internaționale în materia drepturilor fundamentale ale omului, ale art. 29 privind libertatea conștiinței, ale art.30 alin. (1) și alin.(2) referitoare la libertatea de exprimare și la interzicerea cenzurii, ale art.32 alin. (6) referitoare la autonomia universitară, precum și ale art. 61 alin. (1) teza a doua, conform căroră Parlamentul este unica autoritate legiuitoare a țării.

50. Procedând la analiza acestor critici, Curtea reține următoarele:

Parcursul legislativ și semnificația normelor criticate. Noțiunile de „gen” și „identitate de gen”

51. Curtea constată că **dispozițiile art.7 alin.(1) lit.e) din Legea nr. 1/2011**, introduse prin articolul unic al Legii pentru modificarea art.7 din Legea educației naționale nr.1/2011, **interzic** în unitățile, în instituțiile de învățământ și în toate spațiile destinate educației și formării profesionale, inclusiv în unitățile care oferă educație extrașcolară, **activitățile în vederea răspândirii teoriei sau opiniei identității de gen**, înțeleasă ca teoria sau opinia că **genul este un concept diferit de sexul biologic și că cele două nu sunt întotdeauna aceleași**.

52. Potrivit expunerii de motive ce însoțește propunerea legislativă, interdicția consacrată este motivată prin afirmarea faptului că *„în ultimii ani, a apărut o nouă ideologie de gen. Conform acesteia, sexul biologic nu ar trebui să eticheteze persoanele drept «femeie» sau «bărbat», ci fiecare dintre oameni poate alege din zecile de tipuri de gen pe care îl preferă. Odată cu apariția ideologiei de gen, fenomenul prozelitismului, atât pe baza criteriului de sex, cât și a celui de gen, a devenit un pericol real în sistemul de învățământ. În consecință, propunerea legislativă completează enumerarea interdicțiilor cu interdicțiile prozelitismului pe baza criteriului de sex și a prozelitismului pe baza criteriului de gen.”*

53. Redactarea inițială a textului propus, care se referea la interdicția prozelitismului pe baza criteriului de sex și a celui de gen, în sensul expunerii de motive, a fost păstrată în Camera Deputaților (Camera de reflecție), fiind interzise *„e) prozelitismul pe baza criteriului de sex, astfel cum este definit prin art. 4 lit. d²) în Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, cu modificările și completările ulterioare; f) prozelitismul pe baza criteriului de gen, astfel cum este definit prin art. 4 lit. d³) în Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, cu modificările și completările ulterioare.”* La Senat, în calitate de Cameră decizională, a fost modificată această redactare, interdicția vizând problematica identității de gen și

fiind reglementată la lit.e) a art.7 alin.(1) din Legea nr.1/2011, în redactarea criticată de autorul sesizării.

54. Curtea observă, totodată, că modificarea legislativă criticată vizează un text aflat în **titlul I - Dispoziții generale** al Legii educației naționale nr.1/2011, titlu care cuprinde viziunea, principiile care guvernează învățământul preuniversitar și superior, precum și învățarea pe tot parcursul vieții din România, finalitatea principală a educației, aspecte generale referitoare la finanțarea învățământului, competențele generale în privința strategiilor naționale în domeniul educației, organizarea învățământului teologic specific, precum și norme generale referitoare la **interzicerea activităților de natură a încălca normele de moralitate și orice activități care pot pune în pericol sănătatea și integritatea fizică sau psihică a copiilor și a tinerilor, respectiv a personalului didactic, didactic auxiliar și nedidactic, activitățile de natură politică și prozelitismul religios, violența psihologică**. Prin textul nou-introdus se completează aceste reguli, care stau la baza organizării și desfășurării învățământului în România, cu o **interdicție generală a oricărei activități „în vederea răspândirii teoriei sau opiniei identității de gen”**, legiuitorul înțelegând prin această opinie/teorie interzisă faptul că **„genul este un concept diferit de sexul biologic și că cele două nu sunt întotdeauna aceleași”**.

55. Analizând terminologia utilizată de legiuitor, Curtea observă că, potrivit Dicționarului explicativ al limbii române, cuvântul „răspândire”, atunci când se referă la idei (teorii/opinii precum în cauză), are semnificația de „a trece de la unul la altul; a deveni cunoscut unui cerc larg”. Rezultă, așadar, că **prin normele criticate este interzisă – în toate unitățile, în instituțiile de învățământ și în toate spațiile destinate educației și formării profesionale, inclusiv în unitățile care oferă educație extrașcolară – orice activitate prin care se face cunoscută teoria sau opinia potrivit căreia genul este un concept diferit de sexul biologic și cele două nu sunt întotdeauna aceleași**.

56. Ținând seama de noțiunile cuprinse în redactarea modificării legislative criticate, interdicția consacrată și rațiunea acesteia, cuprinsă în expunerea de motive în care se reține că, „în ultimii ani, a apărut o nouă ideologie de gen”, Curtea va proceda la analiza cadrului normativ național pentru a identifica dacă și cum sunt reflectate la nivel normativ noțiunile de „gen”/„identitate de gen” utilizate de legiuitor.

57. Astfel, examinând **dispozițiile constituționale**, se constată că noțiunile de „gen”/„identitate de gen” nu apar reglementate ca atare. Constituția României folosește forma masculin plural în mai multe situații, precum: cetățeni/cetățenii (art.4, art.15, art.16), alegători (art.81), candidați (art. 37), sau masculin singular – cetățeanul (art.19). Constituția se referă la „femei” și „bărbați” (a se vedea art.16), dar utilizează și termeni neutri precum „persoana” (persoana fizică - art. 26) sau „persoanele” (persoanele fizice și juridice - art. 35), sensul fiind unul generic, fără conotația de gen. Funcțiile oficiale nu sunt feminizate, fiind utilizate formule precum „senatori” și „deputați” (de exemplu, art. 90). **Constituția nu cuprinde nicio distincție de natură a califica apartenența la sexul feminin (sau masculin) pe criterii biologice sau de altă natură.** Art.16 coroborat cu art.4 din Legea fundamentală **consacră egalitatea formală, indiferent de sex.**

58. **Legea nr.287/2009 - Codul civil**, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.505 din 15 iulie 2011, care cuprinde regulile ce constituie dreptul comun care guvernează raporturile patrimoniale și nepatrimoniale dintre persoane, ca subiecte de drept civil, stabilește în art. 30- *Egalitatea în fața legii civile* că „*Rasa, culoarea, naționalitatea, originea etnică, limba, religia, vârsta, sexul sau orientarea sexuală, opinia, convingerile personale, apartenența politică, sindicală, la o categorie socială ori la o categorie defavorizată, averea, originea socială, gradul de cultură, precum și orice altă situație similară nu au nicio influență asupra capacității civile.*” Codul civil nu face nicio referire la situația persoanelor transsexuale, însă **legislația română reglementează efecte juridice ale schimbării**

sexului prin art.4 alin.(2) lit.1) din Ordonanța Guvernului nr.41/2003 privind dobândirea și schimbarea pe cale administrativă a numelor persoanelor fizice, potrivit cărora „(2) Sunt considerate ca întemeiate cererile de schimbare a numelui în următoarele cazuri: 1) când persoanei i s-a încuviințat schimbarea sexului prin hotărâre judecătorească rămasă definitivă și irevocabilă și solicită să poarte un prenume corespunzător, prezentând un act medico-legal din care să rezulte sexul acesteia.”

59. Legea nr.202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.326 din 5 iunie 2013, distinge între noțiunile de „sex” și „gen” prin dispozițiile art.4 lit.d²) și d³), introduse prin art.I pct.3 din Legea nr.229/2015, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.749 din 7 octombrie 2015, având următorul cuprins:

„d²) prin sex desemnăm ansamblul trăsăturilor biologice și fiziologice prin care se definesc femeile și bărbații;

d³) prin gen desemnăm ansamblul format din rolurile, comportamentele, trăsăturile și activitățile pe care societatea le consideră potrivite pentru femei și, respectiv, pentru bărbați.”

60. Definiția noțiunii de „gen” apare și în Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, adoptată la Istanbul la 11 mai 2011, ratificată prin Legea nr. 30/2016, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 224 din 25 martie 2016. Astfel, potrivit art.3 lit.c) din Convenție, „În scopul prezentei convenții: (...) c) «gen» va însemna rolurile construite social, comportamentele, activitățile și însușirile pe care o societate dată le consideră adecvate pentru femei și bărbați.” Art.12 din Convenție instituie o serie de obligații generale, între care, la pct.1: „Părțile vor lua măsurile necesare pentru a promova schimbările în modelele sociale și culturale de comportament al femeilor și bărbaților, în vederea eradicării prejudecăților, obiceiurilor, tradițiilor și a altor practici care sunt bazate

pe ideea de inferioritate a femeilor sau pe roluri stereotipe pentru femei și bărbați". În raport cu această viziune se configurează obligațiile statelor, între care și aceea de promovare a schimbărilor sociale și culturale și de eradicare a prejudecăților și altor practici bazate pe discriminarea între bărbați și femei și pe „stereotipurile de gen”.

61. Față de cele arătate, rezultă că, încă din 2003, **sistemul normativ național reglementa obligații ale statului de natură administrativă pentru situațiile în care o persoană procedează la schimbarea sexului. Aceasta presupune, implicit, acceptarea din punct de vedere legal/juridic a percepției sexului nu ca un simplu „dat” biologic, ci ca un element de identitate și, respectiv, de identificare socială.** Fără îndoială, pentru o persoană care alege o astfel de schimbare, sexul biologic nu corespunde cu identitatea sexuală percepută de aceasta, **cele două nefiind întotdeauna aceleași**, contrar ideii pe care o avansează interdicția consacrată prin textul de lege criticat.

62. Această concepție este reflectată și de dispozițiile **Legii nr.287/2009 - Codul civil**, care au în vedere, prin conceptul de „orientare sexuală”, elemente de **identitate sexuală, astfel cum sunt percepute de individ, iar nu exclusiv caracterele biologice care definesc sexul.** Recunoașterea prin lege a diferențelor de orientare sexuală și a schimbării de sex presupune, implicit, recunoașterea de către legiuitor a faptului că sexul biologic nu este perceput deopotrivă ca gen de toți indivizii și că **identitatea de gen este diferită de sexul biologic.**

63. **Componenta socială a sexului/sexualității și viziunea/distincția dintre biologic/psihologic, contrară stereotipurilor impuse social sunt clar conturate** la nivel legislativ în anul 2015, prin modificarea **Legii nr.202/2002** privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați. Astfel, **Legea nr.202/2002 definește noțiunile de „sex” și „gen”, distincție întărită prin definiția „genului” din Convenția de la Istanbul, ratificată un an mai târziu prin Legea nr. 30/2016.**

64. În raport cu această evoluție normativă, Curtea reține că **noțiunea de „gen” are o sferă mai largă decât cea de „sex”/sexualitate în sens strict**

biologic, întrucât încorporează elemente complexe de natură psihosocială. Astfel, dacă noțiunea de „sex” este circumscrisă caracterelor biologice care marchează deosebirea dintre bărbați și femei, **noțiunea de „gen” se referă la un ansamblu de trăsături psihologice și socioculturale.** Această din urmă noțiune cuprinde elemente de identitate socială a individului, evolutive în corelație cu evoluția societății și reevaluarea continuă a interpretării principiului egalității și nediscriminării pe criteriul sexului. Identitatea de gen implica și rolurile sociale asigurate cutumiar și discriminările bazate pe criteriul sexului/genului. Conștientizarea apartenenței sexuale a individului apare astfel ca o componentă în cadrul identificării de gen, însă factorii biologici sunt completați de cei sociali, identitatea de gen incluzând-o pe cea sexuală și adaptând-o solicitărilor sociale. Statul român a consacrat legislativ această viziune/abordare, asumându-și obligații ce vizează, în esență, combaterea stereotipurilor de gen și realizarea efectivă a principiului egalității și nediscriminării.

65. În mod corespunzător acestei evoluții normative, **jurisprudența Curții Constituționale reflectă schimbările intervenite în timp în privința rolurilor sociale atașate femeilor și bărbaților și îndepărtarea de stereotipurile de gen.** Un exemplu concludent în acest sens îl constituie cauzele referitoare la vârsta de pensionare a femeilor și a bărbaților sau cele referitoare la reglementarea concediului pentru îngrijirea copilului.

66. Astfel, în anul 1995, Curtea reținea că **„datorită imperativelor legate de creșterea și educarea copiilor, îndeosebi în primii ani, sarcinilor sporite ce revin femeilor în gospodărie, lipsei unor modalități sociale și economice larg accesibile, în perioada actuală de tranziție, care să le degreveze de aceste obligații, precum și altor aspecte care îngreunează ascensiunea lor profesională (concedii de maternitate, concedii postnatale, concedii pentru îngrijirea copilului bolnav, interdicțiile cu scop de protecție de a lucra în anumite condiții etc.), precum și altor împrejurări, femeile sunt în situații ce le dezavantajează față de bărbați”**, ceea

ce **justifica**, prin prisma principiului egalității, **instituirea de vârste diferite de pensionare** (Decizia nr.107 din 1 noiembrie 1995, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.85 din 26 aprilie 1996).

67. În anul **2010** însă, cu privire la aceeași problemă, instanța de contencios constituțional a constatat că „**tradițiile culturale și realitățile sociale sunt încă în stadiu de evoluție către asigurarea unei egalități faptice reale între sexe**, astfel încât nu se poate ajunge la concluzia că, în prezent, condițiile sociale din România pot fi considerate ca susținând o egalitate absolută între bărbați și femei. Cu toate acestea, **pași importanți au fost făcuți**. Un exemplu îl constituie **extinderea dreptului la concediu pentru creșterea copilului și la bărbați, inclusiv în domeniul militar**, relevantă fiind în acest sens **Decizia nr.90 din 10 februarie 2005**, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.245 din 24 martie 2005. Pentru aceste motive, **creșterea vârstei de pensionare a femeii până la 65 de ani a fost prevăzută a se realiza pe parcursul a 15 ani, timp în care se preconizează că, în România, condițiile sociale vor suferi schimbări semnificative.**” (Decizia nr.1.237 din 6 octombrie 2010, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.785 din 24 noiembrie 2010). Curtea a observat, în același context, „**modificările firești ce apar în societate sub aspectul mentalităților, al culturii, educației și cu privire la tradiții**”, reținând că „**prevederea unui tratament egal între sexe apare tot mai necesară în contextul curentului european care impune statelor alinierea la standardele unui tratament egal, nediscriminatoriu între bărbați și femei.**” (în același sens a se vedea și Decizia nr.387 din 5 iunie 2018, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.642 din 24 iulie 2018)

68. Se observă, astfel, considerentele care abordează percepția socială tradițională, strâns atașată semnificației biologice a sexului - ce pare a orienta covârșitor soluția pronunțată în anul 1995, respectiv considerentele care pun în valoare evoluțiile sociale în sensul îndepărtării de stereotipiile de gen, ca efect al

schimbării/acceptării schimbării rolurilor sociale ale femeilor și bărbaților sub influența factorilor evidențiați de Curte în raționamentul său.

69. Problematika genului/identității de gen a format, de asemenea, obiectul a **numeroase cauze pe rolul Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO)**, chiar dacă, similar Constituției României, **Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale nu reglementează expres aceste noțiuni**. Lipsa unor norme exprese în sensul arătat nu a împiedicat însă CEDO să statueze asupra conceptelor menționate, să constate evoluțiile sociale sub acest aspect, cu consecința reținerii, în mod corespunzător, de obligații ale statelor, în special cu referire la principiul egalității și respectarea dreptului la viață privată (care cuprinde în sfera sa și identitatea de gen a persoanei).

70. Astfel, **CEDO a afirmat că egalitatea de gen este un obiectiv major în statele membre ale Consiliului European**, reținând, de exemplu, în Hotărârea din 22 martie 2012 pronunțată în *Cauza Konstantin Markin împotriva Rusiei*, pct.127, că **„avansarea/dezvoltarea egalității de gen este astăzi un obiectiv major în statele membre ale Consiliului European și ar trebui prezentate motive foarte importante înainte ca o astfel de diferență de tratament să fie considerată compatibilă cu Convenția. (...). În special, referințele la tradiții, presupuneri generale sau atitudini sociale predominante într-o anumită țară sunt o justificare insuficientă pentru o diferență de tratament pe motive de sex. (...).”**

71. Jurisprudența privind egalitatea de gen a CEDO cuprinde o varietate de aspecte juridice, precum **cazurile în care femeile sunt victime ale violenței** (a se vedea, de exemplu, Hotărârea din 28 mai 2013 în *Cauza Eremia împotriva Republicii Moldova*, în care CEDO a statuat că nerespectarea de către autorități a obligației de a proteja reclamantele reflectă faptul că nu apreciau gravitatea actelor de violență împotriva femeilor, iar neluarea în considerare de către autorități a problemei violenței împotriva femeilor constituie un tratament discriminatoriu pe criterii de sex, care încalcă articolul 14 coroborat cu articolul 3 din Convenția europeană

a drepturilor omului), **încadrarea în muncă și concediul pentru creșterea copilului** (a se vedea, de exemplu, *Cauza Konstantin Markin împotriva Rusiei*, precitată, unde CEDO a constatat că bărbații se aflau într-o situație similară cu cea a femeilor în ceea ce privește concediul pentru creșterea copilului), **condițiile de vârstă în ceea ce privește exercitarea dreptului la prestații sociale** (a se vedea, de exemplu, Hotărârea din 17 februarie 2011 pronunțată în *Cauza Andrlle împotriva Republicii Cehe*, unde reclamantul s-a plâns de faptul că, spre deosebire de situația femeilor, nu exista o scădere a vârstei de pensionare pentru bărbații care au crescut copii, iar guvernul ceh a susținut că această diferență de tratament se datora situației din vechiul sistem comunist, în care femeile cu copii aveau obligația de a lucra cu normă întreagă, precum și de a avea grijă de copii și de a avea grijă de gospodărie, măsura urmărind să compenseze această povară dublă asupra femeilor), **dispozițiile naționale privind alegerea prenumelui și transmiterea numelui de familie al părinților către copiii lor** (a se vedea, de exemplu, Hotărârea din 7 ianuarie 2014 pronunțată în *Cauza Cusan și Fazzo împotriva Italiei*, în care s-a constatat că o normă care nu permite unui cuplu căsătorit să dea copiilor lor numele de familie al mamei este discriminatorie față de femei), **actele de violență homofobe** (a se vedea, de exemplu, Hotărârea din 12 aprilie 2016 în *Cauza M.C. și A.C. împotriva României*, unde CEDO a constatat că autoritățile nu au luat în considerare posibilele motive discriminatorii în anchetarea unui atac homofob).

72. Un alt domeniu al identității de gen, foarte semnificativ în privința evoluțiilor, deopotrivă la nivel jurisprudențial și al legislațiilor naționale, se referă la **situația persoanelor transsexuale**. Jurisprudența CEDO s-a dezvoltat în acest sens de la considerentele Curții în sensul că este conștientă „de gravitatea problemelor care afectează transsexualii și de suferința lor” și recomandarea de „examinare constantă a măsurilor corespunzătoare, având în vedere în special evoluția științei și a societății” (pct.47 din Hotărârea din 17 octombrie 1986 pronunțată în *Cauza Christine Goodwin Rees împotriva Regatului Unit*), la constatarea încălcării art.8

(dreptul la respectarea vieții private și de familie) din Convenție într-o cauză având ca obiect recunoașterea persoanelor transsexuale (a se vedea din Hotărârea din 25 martie 1992 pronunțată în *Cauza B. împotriva Franței*) unde, observând că în Franța multe acte oficiale au scos la iveală „o discrepanță între sexul legal și sexul aparent al unui transsexual” (art.59 din hotărâre), care apărea și în actele aferente contribuțiilor sociale și în statul de salarii, CEDO a hotărât că refuzul de a modifica registrul de stare civilă în privința sa a pus-o pe reclamantă „într-o situație cotidiană care nu era compatibilă cu respectul datorat vieții sale private”.

73. Aceste considerente sunt reluate în cauze ulterioare, precum Hotărârea din 30 iulie 1998 pronunțată în *Cauza Sheffield și Horsham împotriva Regatului Unit*, unde Curtea a reafirmat că „domeniul trebuie să fie reexaminat permanent de către statele contractante” (pct.60 din hotărâre), în contextul „extinderii acceptării fenomenului și a recunoașterii de către societate a problemelor pe care le pot întâmpina transsexualii operați”, în Hotărârea din 11 iulie 2002 pronunțată în *cauza Christine Goodwin împotriva Regatului Unit* (Marea Cameră), unde Curtea a hotărât că a fost încălcat art. 8 din Convenție, reținând o tendință internațională clară și continuă către o mai mare acceptare socială a transsexualilor și către recunoașterea juridică a noii identități sexuale a transsexualilor operați. În Hotărârea din 12 iunie 2003 pronunțată în *Cauza Van Kück împotriva Germaniei*, CEDO a reținut, între altele, că identitatea sexuală este unul dintre aspectele cele mai intime ale vieții private a persoanei, în Hotărârea din 10 martie 2015 pronunțată în *Cauza Y.Y. împotriva Turciei*, a reiterat în special faptul că posibilitatea transsexualilor de a se bucura pe deplin de dreptul la dezvoltare personală și integritate fizică și morală nu poate fi considerată o problemă controversată, iar în Hotărârea din 11 octombrie 2018 în *Cauza S. V. împotriva Italia 2018*, CEDO a constatat o încălcare a articolului 8 din Convenție, reținând, între altele, rigiditatea procesului judiciar de recunoaștere a identității de gen a persoanelor transgender, în vigoare la momentul respectiv, care a plasat reclamantul – al cărui aspect fizic, precum și identitatea socială erau de mult

timp de sex feminin – pentru un termen nerezonabil într-o situație anormală, inspirându-i sentimente de vulnerabilitate, umilință și anxietate. În același sens poate fi reținută și Hotărârea din 17 ianuarie 2019 în Cauza *X împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, prin care CEDO a constatat că circumstanțele cauzei dezvăluie lacune legislative și deficiențe grave privind recunoașterea identității sale care, pe de o parte, lasă reclamantul într-o situație de incertitudine în legătură cu viața sa privată și, pe de altă parte, au consecințe negative pe termen lung asupra sănătății sale mintale.

74. Deopotrivă în temeiul **dreptului Uniunii Europene (UE)**, promovarea egalității de gen și combaterea discriminării pe criterii de sex sunt problematice dezvoltate atât la nivel normativ, cât și juridic. Astfel, potrivit **Tratatelor UE**, protecția împotriva discriminării bazate pe sex a fost și a rămas o funcție fundamentală a Uniunii Europene, iar egalitatea de gen este o „valoare fundamentală” (articolul 2 din TUE) și un „obiectiv” (articolul 3 din TUE) al Uniunii. Gradul de acceptare a importanței sociale și economice a asigurării egalității de tratament a fost întărit prin poziția centrală pe care a primit-o în Carta drepturilor fundamentale a UE.

75. În același sens, **Directiva 2006/54/CE** a Parlamentului European și a Consiliului din 5 iulie 2006 privind punerea în aplicare a principiului egalității de șanse și al egalității de tratament între bărbați și femei în materie de încadrare în muncă și de muncă (reformă) stabilește la pct.2 că „*egalitatea între bărbați și femei este un principiu fundamental al dreptului comunitar, în temeiul articolului 2 și al articolului 3 alineatul (2) din tratat, precum și al jurisprudenței Curții de Justiție. În conformitate cu articolele din tratat menționate, egalitatea între bărbați și femei constituie o „misiune” și un „obiectiv” al Comunității, iar aceasta are obligația pozitivă de a o promova în toate acțiunile sale*”. Potrivit pct.3 din aceeași Directivă, „*Curtea de Justiție a considerat că domeniul de aplicare al principiului egalității*

de tratament între bărbați și femei nu poate fi redus numai la discriminarea pe criteriul apartenenței la un sex sau la altul. Având în vedere obiectul său și natura drepturilor pe care tinde să le apere, acest principiu se aplică în egală măsură discriminărilor care își au originea în schimbarea sexului unei persoane.” Un alt exemplu relevant în materie îl constituie **Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012** de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI, care protejează persoanele lesbiene, gay, bisexuale, transgen și intersexuale (LGBTI) împotriva infracțiunilor motivate de ură. Aceasta include criteriile **orientare sexuală, identitate de gen și exprimare a genului în recunoașterea drepturilor victimelor**, contribuind la garantarea faptului că victimele afectate de o infracțiune din cauza prejudecăților sau din motive de discriminare beneficiază de informații, sprijin și protecție adecvate.

76. Conchizând, Curtea reține că evoluțiile normative la nivel național, al Consiliului Europei, al UE, reflectate în jurisprudența Curții Constituționale, CEDO, Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE), susțin și evidențiază faptul că identitatea de gen/egalitatea de gen reprezintă mai mult decât sexul biologic/diferențele biologice, combătând, din această perspectivă, stereotipiile de gen atașate abordării tradiționale a rolurilor femeii și bărbatului în societate. Statul român și-a asumat, de aproape două decenii, prin norme exprese, această viziune, România fiind racordată la evoluțiile internaționale în materie prin dispozițiile art.20 din Constituție, care stabilesc prioritatea celor mai înalte standarde de protecție a drepturilor fundamentale.

77. Acesta este, în esență, contextul național și european în care s-a adoptat recent legea cuprinzând norma criticată, prin care se stabilește că în toate spațiile de învățământ este interzis să se facă în orice fel cunoscută ideea/teoria potrivit căreia identitatea de gen este diferită de sexul biologic. Cu alte cuvinte, stereotipiile de gen apar ridicate la rang de lege (în spațiile unde se

desfășoară procesul de învățământ), fiind sancționate opiniile contrare. Soluția legislativă cu acest conținut este considerată contrară normelor constituționale invocate în motivarea sesizării, ce urmează a fi analizate în ordinea cuprinsă în sesizare.

Susținerile referitoare la încălcarea art.29 din Constituție privind libertatea conștiinței

78. Potrivit autorului sesizării, interzicerea pentru personalul didactic și pentru elevi și studenți, în toate spațiile de învățământ, a activităților care au ca scop răspândirea unor teorii sau opinii privind identitatea de gen, înțeleasă ca teoria sau opinia că genul este un concept diferit de sexul biologic și că cele două nu sunt întotdeauna aceleași, reprezintă *eo ipso* o problemă de natură a genera nerespectarea libertății conștiinței, câtă vreme aceste dispoziții determină obligații în sensul predării/urmării unor cursuri/discipline având ca obiect o anumită teorie/opinie cu un rezultat/scop contrar convingerilor fiecărui individ.

79. Curtea constată că aceste susțineri sunt întemeiate. Astfel, libertatea conștiinței presupune, în esență, posibilitatea persoanei de a avea și a exprima public concepția sa despre lumea înconjurătoare. Formarea acestei concepții se realizează sub influența a numeroși factori pe parcursul vieții individului, cadru în care sistemul de învățământ are un rol esențial. În acest sens sunt, de altfel, și dispozițiile art.4 din Legea educației naționale nr.1/2011, potrivit căreia *„educația și formarea profesională a copiilor, a tinerilor și a adulților au ca finalitate principală formarea competențelor, înțelese ca ansamblu multifuncțional și transferabil de cunoștințe, deprinderi/abilități și aptitudini, necesare pentru: a) împlinirea și dezvoltarea personală, prin realizarea propriilor obiective în viață, conform intereselor și aspirațiilor fiecăruia și dorinței de a învăța pe tot parcursul vieții; b) integrarea socială și participarea cetățenească activă în societate; c) ocuparea unui loc de muncă și participarea la funcționarea și dezvoltarea unei economii durabile; d) formarea unei concepții de viață, bazate pe valorile umaniste și științifice, pe*

cultura națională și universală și pe stimularea dialogului intercultural; e) educarea în spiritul demnității, toleranței și respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului; f) cultivarea sensibilității față de problematica umană, față de valorile moral-civice și a respectului pentru natură și mediul înconjurător natural, social și cultural.” Aceste principii, ce pot fi subsumate libertății conștiinței, sunt incompatibile cu impunerea prin lege a unei cunoașteri „trunchiate” a realității ca premisă pentru formarea concepției despre lumea înconjurătoare. Concepția de viață nu poate fi „prescrisă” sau impusă de către stat prin stabilirea ca adevăruri absolute a unor idei și interzicerea, *de plano*, a oricărui demers de cunoaștere a eventualelor alte opinii/teorii existente în privința aceluiași subiect, cu atât mai mult atunci când asemenea opinii/teorii sunt promovate/susținute din punct de vedere științific și legal, marcând evoluții ale societății la un moment dat.

80. Redactarea **art.29 alin.(1) din Constituție relevă conținutul complex al libertății conștiinței**, care cuprinde „*libertatea gândirii*”, „*libertatea opiniilor*”, „*libertatea credințelor religioase*”. Acestea „*nu pot fi îngrădite sub nicio formă*”, nimeni neputând fi „*constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă, contrară convingerilor sale*”. Or, prin textul de lege criticat este **interzisă orice activitate de cunoaștere/exprimare în mediul educațional organizat a teoriilor/opiniilor vizând identitatea de gen diferite de cea stabilită de către stat. Aceasta echivalează cu constrângerea, atât a tinerilor, cât și a cadrelor didactice**, de a adopta și exprima – în spațiile destinate învățământului - doar opinia promovată și recunoscută de stat prin lege, potrivit căreia genul este identic cu sexul biologic, **constrângere incompatibilă, de plano, cu libertatea conștiinței**, astfel cum este definită de textul constituțional menționat.

81. Astfel, față de dispozițiile art. 29 alin. (2) din Constituție, potrivit cărora statul garantează libertatea conștiinței, și ținând seama de conținutul acestei libertăți, rezultă că, pentru a răspunde exigențelor constituționale, sistemul educațional trebuie să fie deschis pentru idei, valori, opinii și să încurajeze libera exprimare și

critică a acestora. În organizarea activităților de învățământ, **statul trebuie să vegheze la respectarea acestor libertăți, asigurând posibilitatea elevilor/studentilor de a participa la studierea anumitor discipline, teorii sau opinii, de a cunoaște, gândi, înțelege, analiza un anumit/anumite concepte și teorii și de a se exprima liber asupra lor, indiferent de complexitatea sau poate de caracterul controversat al acestora.** Altfel spus, statul – prin sistemul de învățământ, trebuie să sprijine formarea unei concepții despre lumea înconjurătoare, iar nu să o impună, reprimând orice posibilitate de a afla/discuta informații despre o anumită temă/subiect.

82. Mai mult, așa cum se susține și în sesizarea formulată, **libertatea conștiinței trebuie analizată „în special în relație cu demnitatea umană garantată de art.1 alin.(3) din Legea fundamentală, ce domină ca valoare supremă întregul sistem de valori”** (autorul sesizării referindu-se în acest sens la considerente cuprinse în Decizia nr.669 din 12 noiembrie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.59 din 23 ianuarie 2015). Poziția proeminentă a demnității umane în sistemul constituțional de valori este întărită de considerentele care fundamentează decizii prin care Curtea Constituțională s-a pronunțat asupra unor inițiative de revizuire a Constituției, de exemplu, Decizia nr.465 din 18 iulie 2019, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.645 din 5 august 2019, prin care Curtea a reținut că **„drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor și garanțiile lor nu pot fi considerate un set difuz de elemente fără nicio legătură între ele, ci alcătuiesc un sistem coerent și unitar de valori, întemeiat pe demnitatea umană.** Pe lângă faptul că drepturile și libertățile fundamentale calificate ca atare în Constituție se întemeiază pe demnitatea umană (Decizia nr.1109 din 8 septembrie 2009), aceasta, **fiind o valoare supremă a statului român, nu are numai o valoare proclamativă și nu este golită de conținut normativ, ci, din contră, are valoare normativă și poate fi calificată ca fiind un drept fundamental cu un conținut distinct ce pune în discuție**

caracterul și condiția umană a individului. În acest sens, chiar Curtea Constituțională a statuat că desconsiderarea principiilor subiective care caracterizează ființa umană este contrară demnității umane, făcând trimitere, în mod expres, la formula obiect-subiect teoretizată de Tribunalul constituțional federal german în analiza conceptului de demnitate umană (Decizia nr.498 din 17 iulie 2018, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.650 din 26 iulie 2018, paragraful 52). Prin decizia menționată, Curtea a subliniat faptul că **un anumit cadru normativ nu trebuie să desconsidere persoana și să o plaseze într-un plan secund în raport cu dorința statului** de a ține un dosar electronic de sănătate și/sau de a centraliza diverse date medicale.” (paragraful 47). CEDO a statuat în același sens, anume că însăși esența Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale este respectul pentru demnitatea umană și libertatea umană (Hotărârea din 29 aprilie 2002, pronunțată în Cauza *Pretty împotriva Regatului Unit*, paragraful 65). Orice atingere adusă demnității umane afectează esența Convenției (Hotărârea din 2 iulie 2019, pronunțată în Cauza *R.S. împotriva Ungariei*, paragraful 34) (paragraful 48). Tot astfel, Curtea a observat că și Curtea de Justiție a Uniunii Europene a statuat că ordinea juridică a Uniunii Europene, în mod netăgăduit, se străduiește să asigure respectarea demnității umane ca principiu general de drept (Hotărârea din 14 octombrie 2004, pronunțată în Cauza *C-36/02 Omega Spielhallen-und Automatenaufstellungs-GmbH*, paragraful 34).

83. Or, **o constrângere de natură legală, în sensul interzicerii pentru personalul didactic și pentru elevi și studenți, în toate spațiile de învățământ, a activităților în vederea „răspândirii” – adică, practic, a oricărui act de a face cunoscute/ a cunoaște opiniile privitoare la identitatea de gen contrare celei impuse de stat, teorie ce poate veni în contradicție cu opinii, convingeri sau poate chiar cu identitatea de gen pe care o persoană o percepe, este contrară demnității umane.** Aplicând *mutatis mutandis* jurisprudența sa citată, Curtea Constituțională reține că, prin cadrul normativ creat în privința organizării educației,

statul nu trebuie să desconsidere persoana, cu toată complexitatea inerentă acestui concept, și să o plaseze într-un plan secund față de eventuala dorință a statului de a impune o anumite idee. Altfel spus - cu referire la prezenta cauză - dorința statului, prin autoritățile sale, de a promova la un moment dat o concepție privitoare la noțiunile de „sex” și „gen”, nu trebuie să se transforme într-un act de impunere și de sancționare a demersurilor de cunoaștere/aducere la cunoștință a opiniilor existente cu referire la această temă, adică un act constrângător al libertății conștiinței, ca dimensiune inerentă a demnității umane.

Susținerile privind încălcarea prevederilor constituționale ale art. 16 alin.(1) referitoare la principiul egalității cetățenilor în fața legii, în coroborare cu cele ale art.32 privind asigurarea accesului la învățatură și cu cele ale art.49 privind protecția copiilor și a tinerilor

84. Autorul sesizării consideră că, prin impunerea unei condiții în sensul arătat, legea supusă controlului Curții Constituționale este de natură să determine excluderea din sfera beneficiarilor dreptului la educație a celor care ar dori studierea teoriei/opinii identității de gen altfel decât cum este aceasta circumstanțiată în mod subiectiv de către legiuitor. Condiționarea accesului la educație prin impunerea unor constrângeri în manifestarea unei teorii/opinii expres prevăzute prin lege, atât pentru beneficiari, cât și pentru furnizorii de educație, reprezintă, potrivit autorului sesizării, o ingerință care nu respectă principiul proporționalității între măsurile luate și interesul public ocrotit.

85. Curtea constată că și aceste susțineri sunt întemeiate. Astfel, asigurarea dreptului la învățatură și, din această perspectivă, garantarea sa la nivel constituțional prin dispozițiile art.32 au ca scop educarea copiilor, a tinerilor, a persoanelor pentru a se încadra în societate, **ceea ce implică o cunoaștere a evoluțiilor inerente ale societății și o acceptare/respingere în cunoștință de cauză a teoriilor sau a opiniilor vehiculate la un moment dat.** Ca urmare,

învățământul trebuie să fie continuu racordat la aceste evoluții, iar nu să refuze, *de plano*, cunoașterea lor.

86. Problematika identității de gen cu multiplele sale dimensiuni este prezentă de mult timp în peisajul social și juridic – chiar dacă inițiatorii acestei reglementări folosesc o formulă vagă, prin referirea la „ultimii ani” și fără să arate unde și cum a apărut și s-a dezvoltat „teoria” a cărei interzicere o propun. Evoluțiile legislative și jurisprudențiale din România, ale normelor adoptate la nivelul Consiliului Europei și al UE și ale jurisprudenței dezvoltate de CEDO și CJUE demonstrează că distincția între sex și gen și sfera de cuprindere mult mai largă și mai complexă a acesteia din urmă sunt recunoscute în instrumentele menționate de mai multe decenii. În acest context, interzicerea în mediul educațional organizat a oricărei activități menite cunoașterii acestei problematice apare aproape anacronică, de natură a suprima accesul la informații și, prin aceasta, accesul la educație, vizând un fenomen psihosocial recunoscut deopotrivă în legislație și jurisprudență. Aceasta, cu atât mai mult cu cât interdicția este formulată în termeni generali și cu privire la o noțiune care, prin multitudinea de semnificații de natură juridică, sociologică, psihologică, poate antama o varietate de domenii de studiu și cercetare care devin astfel interzise destinatarilor actului educațional numai pentru că, într-un fel sau altul, se pot interpreta că pun în discuție aspecte ale identității de gen.

87. Potrivit expunerii de motive, intenția inițiatorilor a fost aceea de a interzice „prozelitismul”, adică de a interzice actele de convingere a tinerilor de a îmbrățișa o anumită idee/teorie. Referitor la această redactare a textului de lege, s-ar fi putut, eventual, emite considerații prin prisma condițiilor restrângerii exercițiului unor drepturi și libertăți. Forma finală a legii însă – criticată de autorul sesizării – interzice orice activitate de exprimare/cunoaștere a opiniilor diferite de cea impusă de legiuitor. O astfel de interdicție absolută este incompatibilă deopotrivă cu organizarea învățământului într-un stat democratic și cu protecția copiilor și tinerilor, astfel cum acestea sunt reglementate de art.32 și art.49 din Constituție.

Ascunderea/negarea/reprimarea unei opinii nu determină dispariția ei, și nici nu poate „ocroti” individul de efecte pretins nocive pe care statul ar vrea să le prevină în privința educației copiilor și a tinerilor.

88. Prin reglementarea criticată se încalcă, deopotrivă, principiul egalității, invocat de autorul sesizării prin coroborarea cu dispozițiile art.32 din Constituție privind dreptul la învățatură și ale art.49 privind protecția copiilor și a tinerilor. Potrivit jurisprudenței Curții Constituționale, „locul pe care principiul egalității îl ocupă în ansamblul dispozițiilor constituționale îi conferă o importanță particulară”; „principiul egalității caracterizează drepturile și libertățile fundamentale, fiind, în același timp, o garanție a fiecărui drept fundamental în parte”; „egalitatea este într-o strânsă corelare cu ansamblul drepturilor și libertăților fundamentale, astfel încât **analiza suprimării drepturilor și libertăților fundamentale trebuie să aibă drept premisă principiul egalității, principiu care se află la baza drepturilor și libertăților fundamentale**”; „întrucât **principiul egalității ține de esența și funcția demnității umane, rezultă că egalitatea este un element caracterizant și intrinsec al demnității umane.**” (Decizia nr.464 din din 18 iulie 2019, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.646 din 5 august 2019). În lumina principiului egalității astfel definit, în corelație cu dreptul la învățatură și protecția copiilor și a tinerilor, acestora trebuie să li se asigure, fără nicio discriminare, posibilitatea de a cunoaște și studia teorii, idei, concepte în acord cu evoluțiile societății, fără constrângeri de natură a cenzura libertatea lor de gândire și de exprimare. Idealul educațional promovat în România este reprezentat de „*dezvoltarea liberă, integrală și armonioasă a individualității umane*”, „*formarea personalității autonome*”, „*asumarea unui sistem de valori care sunt necesare pentru împlinirea și dezvoltarea personală*” [art.3 alin.(2) din Legea nr.1/2011], iar misiunea asumată de legiuitor în privința învățământul este, între altele, „*de formare, prin educație, a infrastructurii mentale a societății românești, în acord cu noile cerințe, derivate din statutul României de țară membră a Uniunii Europene și*

*din funcționarea în contextul globalizării, și de generare sustenabilă a unei resurse umane naționale înalt competitive, capabilă să funcționeze eficient în societatea actuală și viitoare.” [art.2 alin.(2) din Legea nr.1/2011]. Interzicerea accesului la învățatură și impunerea opiniei statului în sensul arătat **nu slujesc asumării conștiente a unui sistem de valori necesare pentru împlinirea și dezvoltarea personală, constituind, totodată, o veritabilă încălcare a egalității de șanse, câtă vreme tinerilor din România, cetățeni ai Uniunii Europene, li se interzice în țară să cunoască/exprime opinii/studieze o anumită sferă de probleme și teorii.** Problematika identității de gen este prezentă nu doar în dezbaterile teoretice, ci și în legislații și într-o bogată jurisprudență la nivel european, iar interzicerea informării cu privire la aceasta apare ca o încălcare nejustificată a accesului egal la educație al tinerilor din România.*

Sușinerile privind încălcarea prevederilor art.32 alin.(6) din Constituție referitoare la autonomia universitară

89. Se consideră, în esență, că acțiunea Parlamentului, prin adoptarea legii supuse controlului de constituționalitate, reprezintă o ingerință în activitatea de organizare a studiilor universitare și, deopotrivă, o încălcare a autonomiei universitare.

90. Cu privire la aceste susțineri, Curtea observă că Legea fundamentală a consacrat prin art.32 alin. (6) principiul autonomiei universitare, fără să definească însă această noțiune, de unde, văzând și prevederile alin. (5) ale aceluiași articol, în conformitate cu care învățământul de toate gradele se desfășoară în condițiile legii, **rezultă că legiuitorul constituant a lăsat legiuitorului ordinar libertatea de a stabili elementele autonomiei universitare și condițiile în care aceasta se exercită** (a se vedea Decizia nr. 161 din 8 februarie 2011, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 304 din 3 mai 2011). Prin interzicerea exprimării și a oricărei forme de cunoaștere a unei opinii/teorii este evident exclusă posibilitatea universităților de a aprecia și a decide asupra studiilor vizând egalitatea de gen,

indiferent de eventualele evoluții la nivel internațional și european, și a raporturilor de colaborare inerente organizării învățământului universitar. O astfel de interdicție nu poate fi reținută ca limită subsumată dreptului legiuitorului ordinar de a stabili limite ale autonomiei universitare, în sensul textului constituțional de referință, ci, dimpotrivă, ca o încălcare a acestei autonomii. Este la latitudinea, pe de o parte, a universităților, iar, pe de altă parte, a destinatarilor învățământului universitar studierea de concepte și teorii, ținând seama și de specificul fiecărei facultăți, fără îngrădiri de natură ideologică. Din această perspectivă, Curtea reține și criticile raportate la art.32 alin.(6) din Constituție referitor la autonomia universitară, cu toate că soluția legislativă nu vizează, în mod specific, organizarea și desfășurarea învățământului universitar.

Sușinerile privind încălcarea dispozițiilor art. 30 alin. (1) și alin. (2) din Constituție referitoare la libertatea de exprimare și la interzicerea cenzurii.

91. Autorul sesizării susține că normele criticate echivalează cu instituirea unei cenzuri a opiniilor/teoriilor în cercetarea teoretică pe tema identității de gen. Acest lucru reprezintă impunerea unui anumit rezultat, a unei cunoașteri deformate în ceea ce privește materia identității de gen, iar, potrivit art. 30 alin. (2) din Constituție, cenzura de orice fel este interzisă. Mai mult decât atât, norma criticată, prin modul în care va fi aplicată, va avea ca rezultat interzicerea prin lege a unei teorii academice și va echivala cu prestabilirea rezultatului cercetării științifice în materia respectivă, cu scopul ca acesta să se încadreze în limitele legale stabilite, în contradicție cu normele legii-cadru în materia educației.

92. Cu referire la aceste susțineri, Curtea amintește statuările sale potrivit cărora „libertatea conștiinței implică, inevitabil, și libertatea de exprimare, care face posibilă exteriorizarea, prin orice mijloace, a gândurilor, a opiniilor, a credințelor religioase sau a creațiilor spirituale de orice fel.” (Decizia nr. 485 din 6 mai 2008, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 431 din 9 iulie 2008). Referitor la conținutul ideilor, opiniilor ce pot fi exprimate la un moment dat,

CEDO a statuat, în legătură cu interpretarea art.10 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, că libertatea de exprimare constituie unul dintre fundamentele unei societăți democratice și una dintre condițiile de bază pentru progresul ei și pentru împlinirea fiecărui individ (Hotărârea din 25 octombrie 2018 în Cauza *E.S. împotriva Austriei*). **„Libertatea de exprimare consacrată prin art. 10 este valabilă, sub rezerva parag. 2, nu numai pentru «informații» sau «idei» primite favorabil sau considerate ca inofensive ori indiferente, dar și pentru cele care frapează, șochează sau îngrijorează”** (a se vedea, printre altele, Hotărârea din 7 decembrie 1976 pronunțată în Cauza *Handyside împotriva Regatului Unit*, paragraful 49, și Hotărârea din 23 septembrie 1994 pronunțată în Cauza *Jersild împotriva Danemarcei*, paragraful 37).

93. În temeiul art. 30 alin. (1) din Constituție, libertatea de exprimare este inviolabilă, însă, „potrivit art. 30 alin. (6) și (7) din Constituție, ea **nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei și nici dreptul la propria imagine, fiind interzise de lege defăimarea țării și a națiunii, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială, de clasă sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial sau la violență publică, precum și manifestările obscene, contrare bunelor moravuri.** Limitele libertății de exprimare concordă întru totul cu noțiunea de libertate, care nu este și nu poate fi înțeleasă ca un drept absolut. Concepțiile juridico-filozofice promovate de societățile democratice admit că libertatea unei persoane se termină acolo unde începe libertatea altei persoane. (...) O limitare identică este, de asemenea, prevăzută în art. 10 parag. 2 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, în conformitate cu care *«Exercitarea acestor libertăți ce comportă îndatoriri și responsabilități poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru (...) protecția reputației sau a drepturilor altora (...)»*, precum și în art. 19 parag. 3 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice,

care stabilește că exercițiul libertății de exprimare comportă îndatoriri speciale și responsabilități speciale și că aceasta poate fi supusă anumitor restricții care trebuie să fie expres prevăzute de lege, ținând seama de drepturile sau reputația altora. Fiind o normă cu caracter restrictiv, de natură să circumscrie cadrul în care poate fi exercitată libertatea de exprimare, **enumerarea realizată de art. 30 alin. (6) și (7) este una strictă și limitativă**” (a se vedea, în acest sens, Decizia nr. 649 din 24 octombrie 2018, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1045 din 10 decembrie 2018, și Decizia nr. 629 din 4 noiembrie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 932 din 21 decembrie 2014).

94. Curtea reține că interzicerea accesului la cunoașterea unei opinii și a exprimării în această privință numai pentru că nu concordă cu cea a statului asupra unei problematici - în speță identitatea de gen - apare din această perspectivă ca o încălcare evidentă a libertății de exprimare într-o societate democratică, neputând fi încadrată în niciuna dintre limitele consacrate de textul constituțional de referință. Or, „întrucât limitele impuse libertății de exprimare sunt ele însele de rang constituțional, stabilirea conținutului acestei libertăți este de strictă interpretare, **nicio altă limită nefiind admisă decât cu încălcarea literei și spiritului art. 30 din Constituție.**” (a se vedea Decizia nr. 629 din 4 noiembrie 2014, precitată, paragraful 48, și Decizia nr. 650 din 25 octombrie 2018, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 97 din 7 februarie 2019).

95. Curtea observă, totodată, că o **expresie specifică a libertății de exprimare în unitățile de învățământ superior este, potrivit legii, libertatea academică** [art.123 alin.(1) din Legea nr.1/2011]. Aceasta presupune exprimarea liberă a opiniilor academice, fără îngrădiri de natură ideologică, politică sau religioasă. Totodată, libertatea academică presupune obiectivitate în cunoaștere și formare științifică adecvată, universitățile având libertatea de a impune anumite standarde științifice și etice. În instituțiile de învățământ superior este **interzisă periclitarea sub orice formă a dreptului la exprimarea liberă a opiniilor**

științifice și este asigurată libertatea cercetării în ceea ce privește stabilirea temelor, alegerea metodelor, procedeele și valorificarea rezultatelor, conform legii [art.123 alin.(5) și (6) din Legea nr.1/2011]. Or, interzicerea liberei exprimări în privința teoriei de gen determină evident și interzicerea oricărei inițiative de cercetare în acest domeniu, norma criticată impunând, independent de orice dezbateri liberă sau cercetare, o educație dogmatică, trunchiată, constrângătoare pentru libera exprimare a cadrelor didactice și a beneficiarilor actului educațional, cu ignorarea dreptului la opinie al acestora.

Sustinerile privind încălcarea dispozițiilor art. 1 alin. (4) referitoare la respectarea principiului separației puterilor în stat și a dispozițiilor art.61 alin.(1) teza a doua din Constituție, conform cărora Parlamentul este unica autoritate legiuitoare a țării

96. Se arată, în esență, că stabilirea disciplinelor, a domeniilor de studii, atât la nivel preuniversitar, cât și universitar, se circumscrie politicii naționale în domeniul învățământului preuniversitar, respectiv cadrului național al calificărilor, aceste atribuții aparținând exclusiv executivului. Studiile care implică asemenea teorii/opinii reprezintă o parte a curriculumului, care însă nu poate fi impusă și/sau realizată printr-o lege inițiată și adoptată de Parlament, ci reprezintă exercitarea unei competențe legale a executivului în materia politicii de învățământ, ce se poate realiza doar printr-un act care emană de la nivelul executivului, respectiv prin ordin al ministrului educației și cercetării sau prin hotărâre a Guvernului, după caz. Parlamentul, acționând în acest fel și arogându-și competența de inițiere și adoptare a demersului legislativ, în condițiile, domeniul și cu finalitatea menționată, a acționat *ultra vires*, intrând în aria de competență a autorității executive, singura cu atribuții în domeniul sus-menționat, ceea ce contravine dispozițiilor constituționale menționate.

97. Aceste critici nu pot fi reținute, întrucât textul nu se referă la curriculum sau discipline de învățământ, ci stabilește un veritabil principiu de organizare și

desfășurare a învățământului în România, astfel că nu se poate susține o lipsă a competenței Parlamentului, ca unică autoritate legiuitoare a țării. Desigur însă că, în virtutea principiilor constituționale care fundamentează statul de drept, în **activitatea de legiferare Parlamentul este deopotrivă supus Constituției și legii, legiferarea trebuind să se realizeze în deplină concordanță cu prevederile Legii fundamentale, atât sub aspectul exigențelor procedurale, cât și al conținutului normativ al reglementărilor.**

Susținerile privind încălcarea dispozițiilor art. 1 alin. (3) și alin. (5) din Constituție referitoare la statul de drept și la respectarea Constituției și a legilor, precum și ale art.20 alin.(2) privind prioritatea reglementărilor internaționale în materia drepturilor fundamentale ale omului

98. Se susține, în esență, că actul normativ nu respectă cerințele legale privind integrarea sa în ansamblul legislației și corelarea cu tratatele internaționale la care România este parte, conține dispoziții neconcordante cu reglementările art. 6 și art.14 din Convenția de la Istanbul și contravine și soluției instituite de legiuitorul constituant la art. 20 alin. (2) din Legea fundamentală. Cu privire la existența unor soluții legislative contradictorii, Curtea Constituțională a reținut, prin Decizia nr.1 din 10 ianuarie 2014, că încalcă principiul securității juridice, principiu ce constituie o dimensiune fundamentală a statului de drept, astfel cum este consacrat în mod expres prin dispozițiile art. 1 alin. (3) din Legea fundamentală. Ținând seama și de jurisprudența instanței constituționale în materie, obligatorie potrivit art. 147 alin.(4) din Constituție, se apreciază că legea criticată este contrară dispozițiilor art.1 alin. (3) și alin. (5) din Constituție referitoare la statul de drept și la respectarea Constituției și a legilor.

99. Curtea constată că aceste critici sunt întemeiate. Așa cum rezultă din partea introductivă a considerentelor, legislația României interzice discriminarea pe criterii de orientare sexuală, cuprinde soluții legislative pentru situații vizând schimbarea de sex, distincția între noțiunile de „sex” și „gen”, așadar, dispoziții clare

și în concordanță cu obligațiile asumate de România ca parte semnatară a unor tratate internaționale referitoare la domeniul materiei „identității de gen”. Tot astfel, sistemul normativ intern este racordat, prin intermediul art.20 din Constituție, cadrului normativ internațional în materia drepturilor omului și interpretării evolutive date de instanțe internaționale precum CEDO, consacrand prioritatea celor mai înalte standarde privind drepturile fundamentale. Prin intermediul art.148 din Constituție, normele europene obligatorii au prioritate în situația în care sunt contrare celor interne. În acest context, **interzicerea prin lege a exprimării și cunoașterii în unitățile de învățământ a problematicii identității de gen altfel decât ca identitate între gen și sexul biologic echivalează cu promovarea unor soluții normative ce se exclud reciproc, fiind de natură să creeze un cadru normativ confuz și contradictoriu, contrar cerințelor de calitate a legii impuse de art.1 alin.(3) și (5) din Constituție.**

100. Stabilirea unor soluții juridice diferite pentru aceeași situație normativă reprezintă o contradicție de concepție a legiuitorului, care nu poate fi acceptată întrucât generează o lipsă de coerență, claritate și previzibilitate a normei legale, punând destinatarii legii în imposibilitatea de a-și adapta conduita. S-ar deduce, din coroborarea normelor incidente în materie, că un elev/student/cadru didactic/o persoană trebuie să respecte întocmai legislația care promovează identitatea de gen distinct de sexul ca dat biologic și să nu săvârșească vreun act de discriminare pentru că este pasibil de sancțiuni, dar, în același timp, în spațiile de învățământ să susțină contrariul acestei legislații pentru că – din nou - este pasibil de a fi sancționat, de această dată însă pentru că nu este de acord cu stereotipiile de gen, adică nu este de acord cu discriminarea în sens larg. Obligația de a respecta legea impusă de art.1 alin.(5) din Constituție capătă astfel un caracter derizoriu, persoana fiind în imposibilitatea obiectivă de a-l respecta. Aceasta în condițiile în care, potrivit altor reglementări în vigoare, statul nu discriminează persoanele cu altă orientare sexuală, recunoaște administrativ schimbarea de sex, distinge între sex și gen și respectă

obligațiile impuse de CEDO în materia egalității și nediscriminării cu multitudinea sa de fațete. O asemenea soluție normativă apare contrară logicii juridice și lipsită de orice motivare rezonabilă.

101. Pentru considerentele arătate, în temeiul art.146 lit.a) și al art.147 alin.(4) din Constituție, precum și al art.11 alin.(1) lit.A.a), al art.15 alin.(1) și al art.18 alin.(2) din Legea nr.47/1992, cu majoritate de voturi,

CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

În numele legii

DECIDE:

Admite sesizarea de neconstituționalitate formulată de Președintele României și constată că dispozițiile art.7 alin.(1) lit.e), introduse prin articolul unic al Legii pentru modificarea art.7 din Legea educației naționale nr.1/2011, sunt neconstituționale.

Definitivă și general obligatorie.

Decizia se comunică Președintelui României, președinților celor două Camere ale Parlamentului și Guvernului și se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I.

Pronunțată în ședința din data de 16 decembrie 2020.

PREȘEDINTELE

CURȚII CONSTITUȚIONALE

Prof.univ.dr. Valer Dorneanu

PRIM - MAGISTRAT-ASISTENT,

Marieta Safta

